prometeedebiyat

AYLIK DERGİ – EYLÜL-EKİM '93 – SAYI: 13-14 – 20.000 TL (kdv dahil)

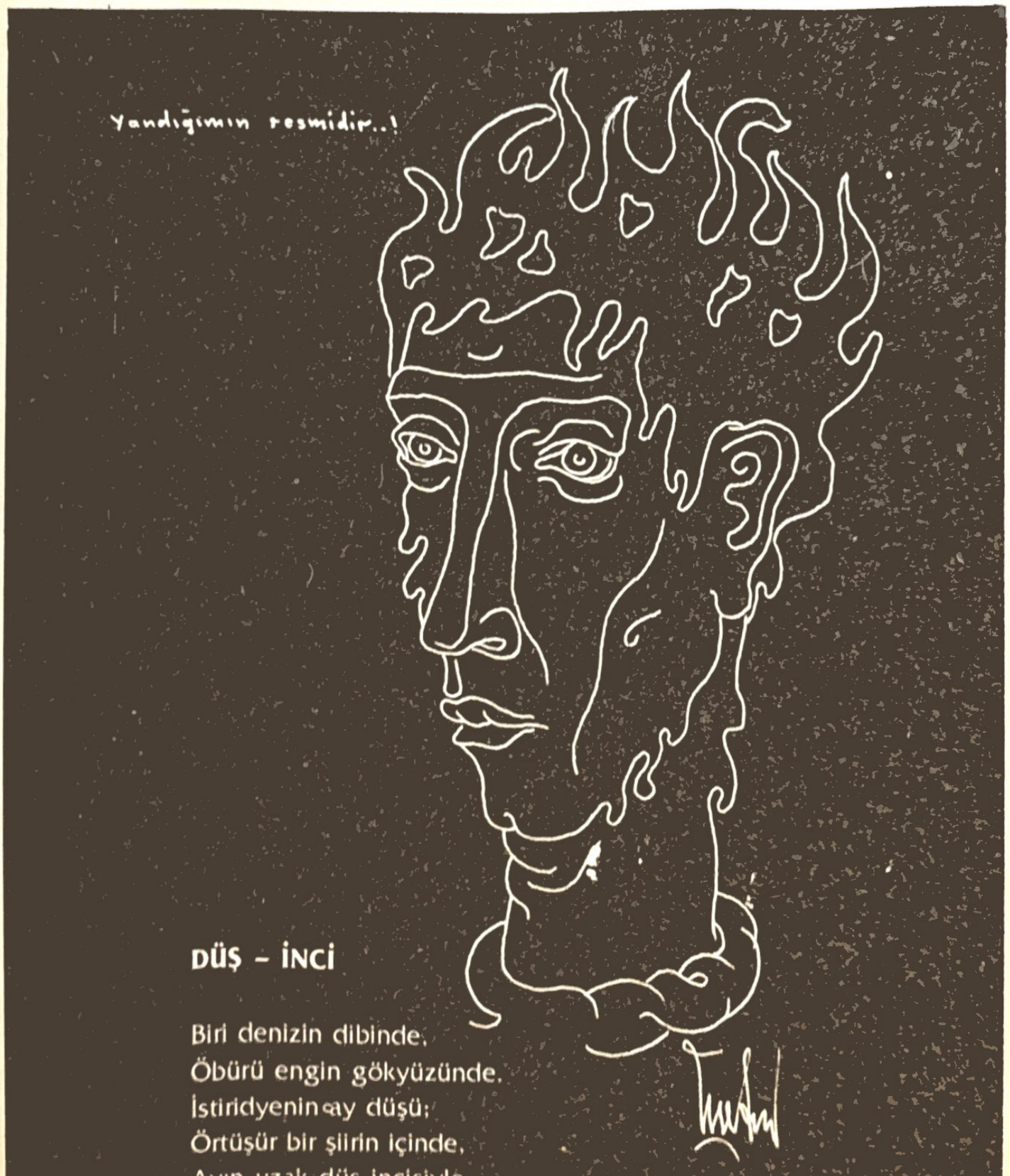

DÜŞ – İNCİ

Biri denizin dibinde,
Öbürü engin gökyüzünde.
İstiridyenin ay düşü;
Örtüşür bir şiirin içinde,
Ayın uzak düş incisiyle.

BU SAYIDA

Otorite ve Şair I Hayati Baki.....3

Saptamalar II Nebahat Çetin.....6

Ateş Salıncağı, Eylül, İpek ve Kılabtan Kemal Gündüzalp 7

Dişi Bir Şiir Gültekin Emre.....12

Karagün'lük Söylevi Adnan Satıcı.....13

Gelin Canlar Ayrılalım Erol Hızarcı.....17

Dumanı Lekesiz Biri Ergül Çetin.....19

Bir Yaz Gecesi Düşü Hüseyin Atabaş..20

Sıvas..Sıvas...Sıvas.....21

Asım Bezirci ile Söyleşi Birol Bali.....23

Başdönmesi Muzaffer Kale.....26

Otuz Dört Yıl Önce Turgut Uyar'la Remzi İnanç.....27

Sanat ve Anarşi James Joll.....29

Körler Meseli Beliz Güçbilmez.....37

Görüngüsüz Konuğun Günlüğü Cezmi Koca.....40

Acabasız Cesaret Tuğrul Asi Balkar.....41

Günlerin Tozlu Camları Ramis Dara.....42

Şiirler... Ali Burak.....44

Okşamak Zeki Büyüktanır.....45

OKURLARA

Türkiye, bugün yoğun bir karmaşanın içinde. "Gaflet ve delalet ve hatta hıyaneT" içindeki yöneticiler, 'halk'a pek güzel örnek oluyor! Bugünkü olumsuz gidiş, bu "Han-ı Yağma"cıların umurunda bile değil.

"Köşe dönme" *ideolojisi* tüm toplumsal katmanlarda geçer akçe. Birey kimliği en belirgin aydın ve sanatçılar arasında da durum aynı. Popüler sanat dallarının yanı sıra, yazık ki, o çok övülen sanat'ın, edebiyatın, şiirin "yeraltı suları"nda yüzen *aydın* öznelerin birçoğu da "köşe dönme" turlarına katılmış veya katılma çabasında.

Sıvas olayı, kafalarda soru işareti bırakmayacak bir biçimde, aydın kimliği taşıyanların kimliklerindeki damgaları gözler önüne serdi. Kimi, şeriat treninde kendini kondüktör sanma yanılgısında; kimi, silinmiş belleğini ve onurunu kurtarma çabasında. Sıvas olaylarını tezgâhlayanların "karanlık güçler vb." olmadığını, suçluların ortada gezindiğini göremeyecek, düşünemeyecek veya bunu dile getirmeye cesaret edemeyecek kadar beyaz(aydın) hamamböcekleri dolaşıyor ortalıkta.

"Sen, ben, bizim oğlan" mantığıyla güdümlenen aydın ve sanatçı çevrelerin bu mantıkla oluşturdukları "ortam"dan daha iyisinin çıkmayacağı/çıkamayacağı da açık!

Ey okur, biz yakılıyoruz. Kimileri ise ellerindeki isi gizleme çabasında.

Sen neredesin?!

Promete

KAPAK DESENİ, ŞİİR VE ELYAZISI: **METİN ALTIOK**

Promete Aylık Edebiyat Dergisi ◊ **Yazışma Adresi:** P.K. 119 Yenişehir / Ankara **Sahibi:** Karşı Basın Yayın Turizm Sanayii Tic. Ltd. Şti. adına, Metin Turan ◊ **Genel Yayın Yönetmeni:** Cem Savran **Yazı İşleri Müdürü:** Celal İnal **Adres:** Yüksel Caddesi No: 22/15 Kızılay/Ankara Tel: 435 46 19 **Abone:** 180.000 TL (Yıllık) Metin Turan adına 104233 no'lu posta çeki hesabına yatırılmalı ve makbuz fotokopisi yazışma adresimize postalanmalıdır), Yurtdışı: 50 DM (yıllık) ◊ **İlan Koşulları:** Arka Kapak: 2.000.000 TL İç sayfalar: 1.500.000 TL. Yayın ilanları %25 indirimlidir.
Etiket Yayın ilanı: 200.000 TL ◊ Eski sayılar için ederi kadar pul gönderiniz. ◊ Gönderilen yazılar yayımlansın, yayımlanmasın geri verilmez. Yanıt isteyenlerin bir mektupluk posta pulu göndermelerini rica ederiz. Ofset Hazırlık, Baskı: Karşı Basın Yayın Ltd. Şti.,Tel: 425 39 20 Ankara

OTORİTE VE ŞAİR I

Hayati Baki

1.

"imdi, kim beni insanlar önünde ikrar ederse, ben de onu göklerde olan Babamın önünde ikrar ederim. fakat kim beni insanlar önünde inkâr ederse ben de onu göklerde olan Babamın önünde inkâr ederim."

matta'ya göre incil, bap, 10/32-35

'**baba**' imgesi, **otorite**'nin yerel ve göksel **göstergesi**dir: yerel anlamda bir **ata**'yı (ceddi), göksel anlamdaysa **tanrı**'yı imler; her iki durumda da kesin bir **itaat**'i öngörür ve önceler. hıristiyani söylemde, **isacıl** yaklaşımın, itaati **ikrar*** ve **inkâr** sözcükleriyle çerçevelemesi, bu sınırlamayı yaparken de '**insanlar**'ı öne çıkarması, **birey**'in(kişinin) dıştalanması anlamına gelir. insanlar (en-nas, halk, kitle), tekil'i değil çoğul'u içerir; oysa, birey, tek'tir ve biricik'tir. burada, ikrar ve inkâr sözcükleriyle gizil bir korku/korkutma durumu oluş(turul)ur: ikrar, **onama**(kabul/benimseme); inkâr, **yadsıma** (ret/itaatsizlik) olarak kendini dayatır; ayrıca, bu dayatmanın belirlediği edilginlik ve etkenlik, halk'la birey'in başkalığının altını çizer; böylece, özgür olma/olmama sorunsalı, yerel ve göksel baba'nın yukarıdan aşağıya doğru **zor**'unu onama ya da yadsıma bağlamında bir bağlanmaya indirger: bu, suç ve ceza'nın da habercisidir.

imdi, **theodor w. adorno**'nun vargı'sını anmanın yeridir: "**auschwitz'den sonra, şiir yazmak barbarlıktır.**"** kuşkusuz, adorno'nun altını çizdiği '**barbarlık**' ironiktir: yerel baba'nın '**führer**'e dönüşen yüzünde sözkonusu barbarlığın algılanması kolaylaşır.

'**yönetilen dünya**'***dan '**yeni dünya düzeni**'****ne geliş sürecinde (geçmişte ve şimdi) otoritenin barbarlıkla koşut sarmalında şiirin (genelde sanatın) sonsuz **iyi**'yi araması/yansıtması, kötülüğün önlenemez vahşetiyle çatışmıştır: **vahşet**, bir anlamda barbarlığın öteki adıdır ve otoritenin onsuz olmaz eylemidir de. otorite,başka bir düzlemde **auteur**'ü (yazar'ı, dilsel ve sözel yaratıcı'yı) kendi **erk**'ine karşı yokedilmesi gereken bir güç olarak görmüş ve onu (yazarı, auteur'ü, autor'ı) yaratıcılığından alıkoymanın, uzaklaştırmanın yollarını bulmuştur: **düşünme** ve **yazma hakkı**nı kendi belirlediği koşullarla sınırlandırmıştır. bu sınırlamada ikrar'a yer vardır, inkâr'a yoktur. bu, şu anlama gelir: yazar(şair), onamak zorundadır; itaat etmekle yükümlüdür; oysa, auteur'ün özgürlüğe gereksinimi vardır; özgürlük, her şeyidir onun. ne kı bu, **paul**

* **ikrar** sözcüğünün 'dil ile söyleme, bildirme' anlamını taşıması şair ve şiir için de önem taşır.
** sivas'tan sonra şiir yazmak barbarlıktır, denilebilir.
*** '**yönetilen dünya**' sözü, eugen kogan ile theodor w. adorno'nundur.
**** '**yeni dünya düzeni**' sanırım, *presidant* bush'undur.

éluard'ın "**şiir bulaşıcıdır**"da yazdığı gibi çok ağır bir ödemedir: "**kendimize inanma hakkını çok pahalıya ödedik: yıkıntılar ve çirkefle, kan ve cesaretle, sözcüklerle ve sessizliğimizle ödedik.***" adorno'nun sözkonusu vargısı da budur işte ve bu nedenle ironiktir: acıyla, barbarlıkla yan yana.

2.

"bir insan güce karşı hayır demeyi öğrenip itaatsiz davranarak özgür olabilir, ancak. ama özgürlük için yalnızca itaatsizlik kapasitesi değil, itaatsizlik kapasitesi için de özgürlük önkoşuldur. eğer kişi özgürlükten korkuyorsa, ne hayır demeye cüret edebilir ne de itaatsiz davranmaya cesaret edebilir. işin doğrusu özgürlük ve itaatsizlik kapasitesi ayrıştırılamazlar; bu nedenle, özgürlüğü savunan ama itaatsizliğe karşı olan herhangi bir sosyal, politik ya da dini sistem, gerçeği söyleyemez."

erich fromm, itaatsizlik üzerine denemeler

adorno'nun '**otorite yanlısı kişilik**' olarak nitelendirdiği **rudolf höss**, auschwitz toplama kampı kumandanlığı yapmıştır: höss'ün kimliği, otoritece belirlenmiş ve bu belirlenen kimliği, **nazi üniforması** altında **işkence**yle özdeşleşmiştir. rudolf höss'le ilgili olarak **serol teber** şunları yazıyor: "**höss'ün eğitiminde ve yaşamında, itaat, disiplin, görev duygusu, cezalandırma, en temel davranış kategorilerini oluşturmuştur. babasından gelen bir kişilik kalıplanmasıyla, höss'te, katı, acımasız, saldırgan, dindar ve askersel, bir 'üst-benlik' (süper-ego) oluşmuştur.**" (toplama kampı sendromu - ruhun ölümü-, s.130) imdi, bir de nazi gizli polis şefi **heinrich himmler**'i dinleyelim: "**özgürlüğe giden yolun kilometre taşlarını, itaat, çalışkanlık, temizlik, özveri, düzene uyum, disiplin, vatan sevgisi oluşturur.**" görüldüğü gibi, otoriteye karşı '**hayır**' diyemeyen höss, otoritenin bir **celladı** olup çıkmıştır; bunda hiç kuşkusuz bir **altotorite** olan baba baskısının ve babaya itaatin oluşturucu izleri belirgin olarak saptanıyor. baskı altındaki **altben**(id), otorite tarafından dayatılan **üstben**'i harekete geçiriyor; **ben**'i ortadan kaldırıyor ve himmler'in **özgürlük**'e(!) giden yol olarak belirlediği özveri, düzene uyum, disiplin, vatan sevgisi... "**itaati**" oluşturmada '**taş**' olarak kullanılıyor; böylece, yazarlara, şairlere yönelen kıyımın, sürgünün, işkencenin '**kitap yakma**' eylemiyle '**ritüel**'leştirilmesinin altyapısı oluşmuş oluyor.

bugün, yeni dünya düzeni'nin de tanıklığında (özellikle gerici/**dinci** örgütlenmelerin ve **mikro ulusçuluk**'un ivme kazandığı yerlerde), özgürlük (demokrasi, insan hakları) istemlerinin salt kendi siyasal ideoloilerini gerçekleştirmek için otorite (**devlet, din, hükümet**) tarafından nasıl kullanıldığına/kullanılabileceğine ilişkin itaatle beslenen eylemlerle iç içe yaşıyoruz. özgürlük, oluşturulan kalıplanmış kimliklerin/kişiliklerin '**başkaları**'na yönelen saldırganlığına zemin hazırlayan bir '**hak**' olarak öne çıkarılıyor: özgürlük'ün anlamından yalıtılarak kullanılmasıdır bu. kendi boyuneğicisinden mutlak

* paul éluard, **ozan ve gölgesi**, Fransızcadan çeviren özdemir ince, adam yayınları, şubat 1984, istanbul, s.33.

'itaat' isteyen otorite, **özgür birey**'e ve onun özgürce yazma ve düşünme eylemine karşı, boyuneğicinin özgürlük(!) hakkını usdışı bir onaylatmayla harekete geciriyor.* şimdi'nin ve geleceğin hössler'i, himmlerler'i, ... gerçeği gizleyen/söylemeyen otoritenin eğitim sisteminden ve baba'nın ilkel yaşama biçiminden beslenerek **şairin (şiirin) atardamar**larını kesiyorlar. böylece, nazizmin ateş dansı, bir başka yer(ler)de ve bir başka zaman(lar)da yineleniyor.

3.

"imdi, olmayacak, olamayacak birşey varsa, o da şairin kendisini yazan kılmasıdır. şiir yazın dışında, hatta yazın dahil, hiçbir kurumun gölgesinde yaşayamaz."

enis batur, şiir ve ideoloji

enis batur, '**şiir devrimi, devrim şiiri**' denemesinde **roland barthes**'ın '**essais critiques**'inden yola çıkarak yazar'ın durumu'nu irdeler; **yazanlar** (écrivants) ve **yazarlar** (écrivains)** üzerinde durur ve şunun altını çizer: "**yazar tek, soyut bir kuruma bağlıdır: yazın. yazan ise somut bir kurumla varolur ve tanımlanır: üniversite, büro, parti.**" (şiir ve ideoloji, s. 51)

imdi, şunu söyleme/söyleyebilme olanağı var: yazar, gerçeği söyleyendir; onun evreninde '**yanılsama**'ya ve '**aldanma**'ya yer yoktur: bu, şu anlama gelir/gelmelidir: yazar, otorite karşısında özgürdür. yazansa, otoritenin bir parçasıdır; özgür değildir ve varoluş nedeni, kendisinin onadığı ve kendisini onayan otoriteye bağlıdır. burada, itaat ve karşıkoyma yazan ve yazar için belirleyici sözcüklerdir. yazan, itaat edendir; yazar, karşıkoyan. bu bağlamda: **ezra pound, mayakovski, eliot, benn, céline,...** (enis'in andığı adlar) **üstotorite**'yle sıkı ilişkide bulunmuş, varoluş nedenlerine otorite'nin onanmasını eklemişlerdir. **nekrasov**'sa, **nihilist** tutumu nedeniyle herhangi bir bağlanma'nın ötesinde kalarak her türlü otoriteye başkaldırmıştır; itaatin köleleştirici/kullaştırıcı boğuntusuna karşı savaşmıştır.

türkiye'de otoriteye bağımlılığın ve otoriter baskının savunucusu **ismet özel**'in durumuysa çok ilginçtir. ismet özel, marksist bağlanmanın '**rant**'ıyla elde ettiği **kimlik**'ini(kimlik de herhangi bir otoritece verilir/verilebilir.) **islamik** (göksel/tanrısal) otoriteyle pekiştirmiştir: **iö**'nün şairliği, bugün, sürüyorsa, bu, vaktiyle elde ettiği '**solcu**' kimliğin/şairliğin sonucudur; "**yerleşik kimi ölçülerin sarsılması gerek**"liliğine yönelik tavrın sonucu değildir. onun (iö) yaşadığı, bir aldanma ve yanılsamaydı. bugün içinde bulunduğu noktada, ismet özel'in, 'başkaları'na karşı amansız ve acımasız bir itaati yeğlediği ortadadır. **kemalist** anlayışa yönelik tavrında kemalist(!) olduğu varsayılan bir kurumda (trt 2'de) baldırbacak gösteren sanatçılara verilen olanaktan alabildiğine yararlanması yoksa neyle açıklanabilir?! burada, **erich fromm**'un belirlemesine geliyoruz: "**özgürlüğü savunan ama itaatsizliğe karşı olan herhangi bir sosyal, politik ya da-**

*sıvas'ta (02 temmuz 1993) grup psikoloisinin (şeriatçı yurtlarda beslenen, koşullandırılanların) yığın (güruh) psikolojisine dönüştürülmesi: otorite ve itaat işbirliği...

** écrivants ve écrivains kavramları **barthes**'ındır.

Nebahat Çetin

SAPTAMALAR – II

Kuşkusuz insan için
Bu kadar acı
Bu öfke, bu sevinç,
Bu çatlamış nar yarası yüreğimin
Diyorum ki yangınları
Biz çıkardık.

Bir yanı eksik gerçeğimizi
Yalana banıp
Tanık ettik yarınsız güne
Aysız geceyi
İnsanı ve
Aşkı andık.

Söz hep var olanı hayatımızın
İnsan kadar eski,
O kadar da yatkın
Büyüyüp çoğalmaya
Örselemeye aşkı
Kanadık
Kanatlandık.

Sayısız sınanmalarla,
Nice dar geçitten ömür boyu
İnsana böylesine yaklaşıyorken ihanet
Kondurduk uçarı bir kuşu
Göğsümzün üstüne
Aşkla kutsadık.

dini sistem, gerçeği söyleyemez." peki, neyi söyler? şunu: **ali şeriati**'nin söylediğini: " **(...) allah, insan topluluklarına ve dünyaya ilgisiz değildir. müntekîm'dir, cebbar'dır, kahhar'dır, mütekebbir'dir...*** (islam sosyolojisi üzerine, ss. 91-92). işte, bu tanrısal yansımadır ki, '**kâfir(!)**' olduğu önesürülen şairlere **ateş dansı** ritüelini gerçekleştirmiştir. ismet özel de, çok özel bir biçemle bu **usdışı ayin**'i onamıştır: "**ya müslüman türkiye veya hiç!**" "**millet olarak islami bir kararlılık göstermemenin cezasını çekiyoruz. başımıza dolanan belayı defetmenin yolu sıvas (veya kayseri) semalarına sırp uçaklarını davet etmekten geçmez.**"

şair, gerçeği söyler/sorgular; otorite, gerçeği gizler; gerçeğin düşmanıdır.

(sürecek)

** **müntekim:** intikamcı, öçalıcı; **cebbar:** cebredici, zorlayıcı, zorba; **kahhar:** kahreden, kahredici, yok edici, batırıcı; **mütekebbir:** kibirlenen, kibirli, kendini beğenmiş.

ATEŞ SALINCAĞI, EYLÜL VE İPEK VE KILABTAN

"Ozanların Sezileri Üzerine Değinmeler"

Kemal Gündüzalp

Günlerdir düşünüyorum. Böyle bir yazıya nasıl başlamalı? Bilemiyorum. Etkili şeyler, büyük sözler yazmak isterdim. Her sözün bir taş olup insanların kafalarına çarpmasını isterdim. Her söz bir taş olup baş yarmadıktan sonra neye yarar yazı? Birden aklıma geldi, en iyisi kendi şiirimden birkaç dizeyle başlamalıyım:

Her söz
kıyametler koparmadıktan sonra
/.../
tufanlar ya da
/.../
ne anlamı var şimdi imgenin ve müziğin.[1]

Böyle demiştim yıllar önce *barış* üzerine bir şiiri yazarken. Biliyorum, insanlığın gerçek düşü, en güzel ve masalsı düşü olmasına karşın barış'ı sağlamak, ne yazık ki, hâlâ zor. Kıyamet'in kopması kadar zor; kıyamet belki hiçbir zaman kopmayacak, ancak barış gerçekleşebilir bir düştür. İşte galiba biz ozanlar bu zor'u seçtik, bunun için yazıp çiziyoruz. Bunun için ölüyor o güzel insanlar, ozan kardeşlerimiz. Bunun için ateşlere atılıyor, bunun için yakılıyor ozanlar. Yalnız ozanlar mı; yazarlar, çizerler, halk ozanları, türkücüler ve barışçılar... Zor olanı seçtikleri için, barışı gerçekleştirmek için uğraştıklarından, yeryüzüne güzellikler katmak için! "Barış olsun diye dünya gezegeninin adı."

Evet, yineliyorum, neye yarar böyle bir yazıya başlarken, söylenecek her söz kıyametler koparmadıktan sonra? Tam burada anımsıyorum, birden dizeler geçiyor usumdan:

Kıyamet çoktan koptu
Haberiniz yok.[2]

diyordu Metin Altıok. Çünkü: "Çağıdır şimdi kurgusal / Bütün kötülüklerin." diyen de oydu. Üstelik, daha ateşlerde yakılmadan önce: "Hep beraber şu beni / Gelin artık gömelim." dizelerini yazmıştı, kıyamet'in koptuğuna inanmayanlara da: "Siz hâlâ güneşin / Her sabah doğuşuna güvenin." diye seslenmişti.

Ne demeli şimdi? Bu bir ozan önsezisi mi yoksa? 2 Temmuz kıyımından sonra kalemi ilk kez elime aldığımda Metin Altıok'un dizeleriyle, yaşadığı kıyameti ya da -nerede yazmıştı aklıma gelmiyor şimdi- Hulki Aktunç'un demesiyle *Bir Çağ Yangını*'nı anlatmak yalnızca acı mı veriyor?

Düşünüyorum da ben Metin Altıok'u hiç görmedim, gördüysem de tanışamadım. Ama ta Türkiye Yazıları döneminden; **Gezgin**'den, **Yerleşik Yabancı**'dan beri de izliyorum. Behçet (Safa) Aysan'ı da bir kerecik mi gördüm? Bilmiyorum, ama en azından 1986 Ceyhun Atuf Kansu Şiir Ödülü'nü aldığı günden beri tanıyorum. Ödül almış 'şiir dosyası' **Eylül**'ü ancak iki yıl sonra yayımlayabildiğini de acıyla izledim. Ya Uğur Kaynar? Temmuz'un son günü bir karşılaşmamızda sormuştu Salih Bolat, inanmaz bir biçimde: "Uğur Kaynar öldü mü?"[3] Sanki Alp Er Tunga'yı soruyordu.

Elbette bizim kuşağın da (belki benim) çok şey öğrendiği(m) Asım Bezirci Usta'yı unutmak olanaksız. "Ne sevdiğin belli, ne sevmediğin"ini binlerce kez dinlediğim Muhlis Akarsu'yu da... Ötekileri de! Ama tek tek adları saymanın anlamı yok zaten. Şiirle yaşayan biri olarak ister istemez en çok ozanların adı dolanıyor dilime, kalemime ilk önce onların adı takılıyor. Bir de Asaf Koçak'ın yüzü gitmiyor aklımdan. İlk kez bir sergide tanıştım. Sarılıp öptü o ünlü sakallarıyla. İşte o anı ve bana söylediği o güzelim sözlerini hiç

unutmayacağım.

Neyse - ne kadar kolay bir sözcük ve ne kadar acı, ama yine de neyse diyorum- teselli olacak bir şey bulmak gerekirse, benim için Aydoğan Yavaşlı'dır. Önce 'öldü', sonra 'dirildi' haber bültenlerinde, yine de yaşadı inatla. Buna seviniyorum. Yalnızca yazışarak tanıdığım bir yazar, ozan olduğu için. O yüzden de masamda günlerdir şiir kitabı duruyor. O da 'ateş'ten dizeler yazmamış mıydı

yıllar önce? İşte:
mayanda ateşin ilk sesi
ateşinde sesin son soluğu
yaşayıp savaşacaksın/savaşıp vuruşacaksın
seni yok eden zorunluluğu [4]

Bu dizeleri yıllar önce yazarken kime sesleniyordu Yavaşlı? Bu da mı bir ozan sezgisi acaba? "çığlıklarını duyuyorum gelinciklerin/ şiirlerle kurtarın diyorlar bizi" derken, hangi çığlıklardan hangi şiirlerden sözediyordu? Oysa Özdemir İnce'nin "yargılanmalıdır" dediği *bu devlet,* çığlıkları duydu, dinledi saatlerce ama kurtaramadı!..[5]

Bütün yaşananlardan sonra, derisi yüzülen Nesimi'den, darağacında asılan Pir Sultan Abdal'dan, 21. yüzyılın şafağında ateşlerde yakılan onca insandan sonra, bir sorgulama - sorgulanma dönemi de olacaktır. Ne demişti Aydoğan Yavaşlı:

gün gelir kuşlarım sorar bana, ağaçlarım
[ekinlerim
sustunuz mu yoksa duyup da bunca çığlığı
geceye mi kandınız, yan mı çizdiniz umuda
seçmemeli diyorum size, suçlu bir yanıtsızlığı

Ozanlar kimi şeyleri önceden mi duyumsuyor, seziyor, yazıyor, yoksa yaşamdan, bilinçter kaynaklanan bir şiirin yaşanan'a denk düşmesi mi bu? Yalnızca bir yorum benzetmesi mi benimki, yoksa bir rastlantı mı? Belki de hani şu "nesnel karşılık" denilen şeydir bu!.. Ben yine de ozanların önsezisi diyorum buna, aykırı da gelse kimilerine. Ama sevgili Aydoğan, yaşadın ve gördün; kimse, devlet hariç- susmadı çığlıkları duyunca, kurtaramadıysa da güzel insanları geceye de kanmadı, yan da çizmedi ve kimse seçmedi suçlu yanıtsızlığı; biliyorsun bunu!..

gidiyorum

bu şehri bu yağmuru
bu düşleri

bu aşkı bu kavgayı bu kederi

size bırakarak.[6]

Eylül - '84'te bu dizeleri yazan Behçet Aysan'ın gittiği yerle, şimdi gittigi yer aynı mı? Ya da "bir samanın tutuşması gibi olan şey" Sıvas yangını mıydı; "bir yorgunluk gibi çökünce üstümüze karanlık" derken 2 Temmuz Karanlığı'ndan mı sözediyordu? Şairin yeteneği ve şiirin gücü bu değilse nedir ki, başka?

Kıyımdan sonraki Ankara'nın görüntüsüne uymuyor mu bu dizeler: ("Sıcak bir ağustos gecesi, Cordoba"*)

yürüyorlar alana doğru
binlerce beyaz başörtülü kadın

ve binlerce yitik fotoğrafı
genç yaşlı kız erkek
(...)

analar ve anılar

eşler kardeşler çocuklar

geri istiyoruz onları
geri istiyoruz onları (vurgu KG)

Behçet Aysan'ın ne içli bir şiir yazdığını söyleyecek değilim burada. Ancak, hep önemsediğim için, her şeyden önce **gerçekçi** ve yine vurguluyorum **toplumcu** bir şiir olduğunu yazacağım. Belki burada şunu da imlemek gerekiyor: Geleceği(ni) gören, o gerçeği yansıtan bir şiir yazmıştır Aysan.

* *Sıcak bir temmuz günü, Ankara* (Dönüştürüm/ KG)

Örneğin:

yitik adreslere benzer

ölüm
yanık otlar gibi.

dizeleri ya da örneğin okur'a doğrudan yönelen şu dizeler:

sen bu şiiri okurken
ben belki başka bir şehirde
ölürüm.

Yangınlarda ölen ve temmuz sıcağında gömüldüğü için belki de hiç üşümeyecek olan sevgili Behçet Aysan'a okur da şöyle diyemez mi?

giderken kazağını unutma sakın
ölüler de üşür, ölüler de.

Metin Altıok: "Ben bu dünyada bir pıtrağım..." demişti İpek ve Kılabtan'ın en başında.

Kendini kül dolu
Bir küpe gömdün.

Dağları bile 'pekmez ile' karmayı düşünen (kar ile pekmezi karıp da yemiş miydi acaba, bilemiyorum) Altıok: " 'öyle yaralıyım ki;/ Ölmem ben artık!' " demişti, ama kanadı: "Ölmem ya kanarım." Hep kanadı zaten şiiriyle. Hüzne ve acıya özdeş bir şiiri var Altıok'un. Çünkü, geceleri "ipek ve kılabtan"dı, çünkü; "Kendine sürgün/Bir garip kişiyim;" demişti. Üstelik:

Umudu depremden,
Aşkı külden
Bekleyen benim
Aranızda
Yerim yok zaten.

diyen Metin Altıok'tu ve "İbret için/ Yakılmaması gereken," biriydi. Ama yakıldı! İbret için mi? O "Haç çıkardım/Namaza dururken" demişti de ondan mı yakıldı? Yoksa çok önceden "Suçum büyük ve taammüden." dediği için mi? Karanlık güçler için pek farketmez ki, çünkü o insan, aydın ve ozandı. Bu da onlara yetiyordu herhalde.

Elbette: "Bir gün öleceğim/Kaçınılmaz bu." derken son derece doğal bir gerçeği vurgulamıştı Altıok ve bunda yadırganacak bir durum da yoktu. Giderek (hattâ): "Ölüm ve yaşam/Şansa bırakılmıştır." derken de doğaldı dizeleri. Ama "Alev is yapar" dizesi belki de bir önsezi. Ya da: "Bir gazetenin/Ölüm ilânlarında/Okuyup adımı" derken yakılarak öldürüleceği aklına gelmiş miydi?

Sanki kendisini ve onca güzel insanı ateşlere verenleri anlatır gibi yazdığı ve herşeye karşın insan'dan umudunu kesmediğini vurguladığı şu dizeler de yalnızca bir rastlantı mı?

Ben bunca yıl
Bunca insan tanıdım
Yüreği zehir dolu; (vurgu benim KG)
Yine de insandan
Kesmedim umudu.

Kötülüklere, yıkımlara, kıyımlara, alçaklığa, yüreği zehir dolu insanlara ve kirli savaşa karşın yine de şöyle dememiş miydi zaten Altıok:

Sen bugünden yarına
Birazcık umut sakla.

Saklıyoruz, hâlâ! Biraz umut lütfen... Rahat uyu!...

Bu yazıya başlamak çok zor oldu benim için. Aslında bir yazı'dan çok bir tür içdökümü oldu galiba. Şiirlerle, üç ozanın üç kitabı arasında bir gezinti oldu. O yüzden bitirmek daha da güç şimdi. Kala kala umut kaldı çünkü bize ve herşeye karşın hâlâ umutlu olmak bile çok önemli. Üstelik umudu hiç yitirmeden... Asla! (Hem bakın gazeteler yakılan kızlarımızın üniversite sınavlarını kazandığını bile yazmışlar!.. Ağlamak da güzel, ama lütfen ağlamayın!)

Oysa ben, uykudan uyanmış Tuğrul Tanyol, Adnan Özer gibi islamcı kardeşleriyle uzlaşmış ya da uzlaşma içinde olan "şairler"in Aydınlık'ta (Temmuz '93) yazılarını okurken yapılan onca saçmalığa değinecektim sözde. Ne gerek var diyorum şimdi. "İdeoloik

kıstaslarımıza geri dönelim" diyen biçare şairlere, "Memurlardan, işçilerden geri durumdayız" diye büyük laflarla yırtınıp kendine gelemeyen kişilere söyleyecek neyim olabilir ki zaten? Örneğin İslamcı kesimle 'diyalogu keselim diyen Tanyol şöyle yazmış: "Bir edebiyatçı olarak 1980'lerin başında İslami çevreyle diyalog kurulmasını ben de savundum. Çıkardığımız dergilerde bu *arkadaşlarımızın* ürünlerini yayımladık." Bu denli 'demokrat'(!) davranan Tanyol: "Aynı demokrat davranışın karşı kesimde gösterilmediğini farkediyorum."[7] (vurgu KG) derken hangi acı gerçeği ayrımsadı şimdi acaba?

Yedi yıl önce şunları yazmıştım: "12 Eylül'den sonra genel kültürel durgunluk -bu durum belli ölçülerde bir 'yozlaşma'yı da getirmiştir- ve yoğunlaşan siyasal ve düşünsel baskılar, yaratılan ya da oluşturalan boşluğu işi değerlendiren *İslamcı görüş*'ün yaygınlaşmasına yol açtı. Eylül karabasanıyla umutsuzluk gölüne düşenler, intiharın kıyısına vardıklarında (burada salt **fiili intihar** söz konusu değil) içlerinden kimileri ihanet'i seçti, kimileri de yeniden (sonradan) müslüman oldu! Bunu seçmeyenler de en azından '**diyalog'u keşfederek**' (Altını şimdi çizdim/KG) 'barış içinde birarada yaşama' ilkesine(!) uydu. 'Yeni sentezler'e ulaşmak için... (...) Bir de bilindiği gibi 'İsmet Özel Olayı' vardı. Bunun çok büyütülmesine de gerek yok. Ben bu olayı, nedenleri ne olursa olsun bir tür çöküntü'den sonra 'İslamiyet'e ricat' diye nitelendiriyor ve böyle değerlendiriyorum."[8]

Yıllar önce eleştirdiğim insanların *ideolojik kıstasları* neydi? Böyle bir kıstası var mıydı? Yeniden dönebilirler miydi? Bakın Tuğrul Tanyol şöyle diyor: "Sanıyorum artık üniformayı giyme zamanı gelmiştir." Üniforma!? Ne üniforması? Tanyol eski bir asker mi, darbe mi yapmak istiyor? Cezmi Ersöz'ü dinleyelim: "Şair ve doçent olan dostum **Tuğrul Tanyol**'un geçen çarşamba günkü **Aydınlık**'taki yazısında önerdiği gibi, üniformalarımızı mı giymeliyiz? Yeniden Kemalist radikalizme ve Kemalist mantıkla oluşturulan laiklik anlayışına mı sarılmalıyız?"

İşte, ideoloik kıstas denilen şey de bu.. Ersöz'ün deyişiyle "o deli gömleği". Haydi baylar, dönün dönebilirseniz ve hâlâ yerinde yeller esmiyorsa dönün ideolojik kıstaslarınıza, memurlardan ve işçilerden daha kötü durumunuzu değiştirmek için yeni uzlaşma ve işbirlikçilere buyruni Üstelik ideoloik kıstaslarına ihanet etmiş olanlar geri dönebilirler mi? Ender Kamil Boyacı'nın Yansıma dergisindeki bir yazısından aklımda kalmış ilginç ve güzel bir sözü vardı: "Sınıf değiştirmenin dönüş bileti yoktur."

Oysa '80'ler zaten aydınlar için bir yol ayrımıydı ve ben '90'larda bu yol ayrımının kesinleşeceğini zaten yazmıştım tam yedi yıl önce: "Aydın konusu galiba 1980'lerin gündeminden düşmeyecek. Ancak aydın sorunu diye elitlerle uğraşmak, acaba zaman kaybı değil midir? Kimbilir, belki istenen netlik ve ayrımlaşma için "elit entellektüeller" ya da **kokteyl aydınlarla**; sorumlu insan diye değerlendirilen AYDINLAR arasındaki ayrımlar kesinleşene kadar sürecektir bu konunun tartışılması. Aslında '90'lı yıllara doğru giderken, bu açlığın (ki bu, yeni yol ayrımlarını da birlikte getirecektir), herkesçe bilinmesi, anlaşılması ve kavranması için çok da iyi olacaktır."[10] İşte olan budur.

Bu yazıyı onca yitik ve ölüden sonra yine de yazılarını keyifle okuduğum yemek yazarı Tuğrul Şavkay'ın sözleriyle bitirmek istiyorum: "Büyü ve şiirin güzelliğini ben de biliyor ve onlarsız bir eksiklik olduğunu açıkyüreklilikle söylüyorum. Öte yandan akıl da çağımızda en vazgeçilmez yol gösterici. tirmeden... Aslal (Hem bakın gazeteler yakılan kızlarımızın üniversite sınavlarını kazandığını bile yazmışlar!.. Ağlamak da güzel, ama lütfen ağlamayın!)

Oysa ben, uykudan uyanmış Tuğrul Tanyol, Adnan Özer gibi islamcı kardeşleriyle uzlaşmış ya da uzlaşma içinde olan "şairler"in Aydınlık'ta (Temmuz '93) yazılarını okurken yapılan onca saçmalığa değinecektim sözde. Ne gerek var diyorum şimdi. "İdeoloik

kıstaslarımıza geri dönelim" diyen biçare şairlere, "Memurlardan, işçilerden geri durumdayız" diye büyük laflarla yırtınıp kendine gelemeyen kişilere söyleyecek neyim olabilir ki zaten? Örneğin İslamcı kesimle 'diyalogu keselim diyen Tanyol şöyle yazmış: "Bir edebiyatçı olarak 1980'lerin başında İslami çevreyle diyalog kurulmasını ben de savundum. Çıkardığımız dergilerde bu *arkadaşlarımızın* ürünlerini yayımladık." Bu denli 'demokrat'(!) davranan Tanyol: "Aynı demokrat davranışın karşı kesimde gösterilmediğini farkediyorum."[7] (vurgu KG) derken hangi acı gerçeği ayrımsadı şimdi acaba?

Yedi yıl önce şunları yazmıştım: "12 Eylül'den sonra genel kültürel durgunluk -bu durum belli ölçülerde bir 'yozlaşma'yı da getirmiştir- ve yoğunlaşan siyasal ve düşünsel baskılar, yaratılan ya da oluşturalan boşluğu işi değerlendiren *İslamcı görüş*'ün yaygınlaşmasına yol açtı. Eylül karabasanıyla umutsuzluk gölüne düşenler, intiharın kıyısına vardıklarında (burada salt **fiili intihar** söz konusu değil) içlerinden kimileri ihanet'i seçti, kimileri de yeniden (sonradan) müslüman oldu! Bunu seçmeyenler de en azından '**diyalog'u keşfederek**' (Altını şimdi çizdim/KG) 'barış içinde birarada yaşama' ilkesine(!) uydu. 'Yeni sentezler'e ulaşmak için... (...) Bir de bilindiği gibi 'İsmet Özel Olayı' vardı. Bunun çok büyütülmesine de gerek yok. Ben bu olayı, nedenleri ne olursa olsun bir tür çöküntü'den sonra 'İslamiyet'e ricat' diye nitelendiriyor ve böyle değerlendiriyorum."[8]

Yıllar önce eleştirdiğim insanların *ideolojik kıstasları* neydi? Böyle bir kıstasları var mıydı? Yeniden dönebilirler miydi? Bakın Tuğrul Tanyol şöyle diyor: "Sanıyorum artık üniformayı giyme zamanı gelmiştir." Üniforma!? Ne üniforması? Tanyol eski bir asker mi, darbe mi yapmak istiyor? Cezmi Ersöz'ü dinleyelim: "Şair ve doçent olan dostum **Tuğrul Tanyol**'un geçen çarşamba günkü **Aydınlık**'taki yazısında önerdiği gibi, üniformalarımızı mı giymeliyiz? Yeniden Kemalist radikalizme ve Kemalist mantıkla oluşturulan laiklik anlayışına mı sarılmalıyız?"

İşte, ideoloik kıstas denilen şey de bu!.. Ersöz'ün deyişiyle "o deli gömleği". Haydi baylar, dönün dönebilirseniz ve hâlâ yerinde yeller esmiyorsa dönün ideolojik kıstaslarınıza, memurlardan ve işçilerden daha kötü durumunuzu değiştirmek için yeni uzlaşma ve işbirlikçilere buyruni Üstelik ideoloik kıstaslarına ihanet etmiş olanlar geri dönebilirler mi? Ender Kamil Boyacı'nın Yansıma dergisindeki bir yazısından aklımda kalmış ilginç ve güzel bir sözü vardı: "Sınıf değiştirmenin dönüş bileti yoktur."

Oysa '80'ler zaten aydınlar için bir yol ayrımıydı ve ben '90'larda bu yol ayrımının kesinleşeceğini zaten yazmıştım tam yedi yıl önce: "Aydın konusu galiba 1980'lerin gündeminden düşmeyecek. Ancak aydın sorunu diye elitlerle uğraşmak, acaba zaman kaybı değil midir? Kimbilir, belki istenen netlik ve ayrımlaşma için "elit entellektüeller" ya da **kokteyl aydınlarla**; sorumlu insan diye değerlendirilen AYDINLAR arasındaki ayrımlar kesinleşene kadar sürecektir bu konunun tartışılması. Aslında '90'lı yıllara doğru giderken, bu açıklığın (ki bu, yeni yol ayrımlarını da birlikte getirecektir), herkesçe bilinmesi, anlaşılması ve kavranması için çok da iyi olacaktır."[10] İşte olan budur.

Bu yazıyı onca yitik ve ölüden sonra yine de yazılarını keyifle okuduğum yemek yazarı Tuğrul Şavkay'ın sözleriyle bitirmek istiyorum: "Büyü ve şiirin güzelliğini ben de biliyor ve onlarsız bir eksiklik olduğunu açıkyüreklilikle söylüyorum. Öte yandan akıl da çağımızda en vazgeçilmez yol göstericisi. Belki bunu söylemek için biraz geç kalmama, uygar bir insan olmak da şiirle aklı bağdaştırabilmekten geçiyor. Şairleri yakmaktan değil..."[11]

Hep "ölülerimize sahip çıkalım" deriz. Çıkmalıyız da. Ama dirilerimize de lütfen! Yanıp kül olmadan hem de. Tüm ozanlara ve şiirseverlere saygıyla...

Ankara, 10 Ağustos 1993

→

Gültekin Emre

DİŞİ BİR ŞİİR

Dişi bir gün
Dişi bir gece
Dişi bir düş

Düşen yaprağa sarılı umut
Umudu kovalayan rüzgâr
Rüzgârını arayan adam
Adamı arayan kör bir kadın
Kör bir kadını düşünen bir sürgün
bir sürgüne mektup yazan tutuklu
Bir tutukluyu özleyen genç bir kız
Bir gençkızın şiirlerini basan bir dergi
Dergi bana ulaştığında ben neredeydim
Yaprakları çiğnemeye mi çıkmıştım parka
Rüzgârın dostluğuna sığınmaya mı gitmiştim
Kör kadının ve adamın (?) öykülerini mi düşünüyordum
Sürgünün ve kör kadının yazgılarını mı dokuyordum gurbete
Tutuklu ve sürgünün ortak tarihlerini mi fotokopi yapıyordum
İlişkilerdeki hüzne mi tutulmuştum, acıya mı
Peki durmadan beni arayan genç kız şimdi

Dişi kuşlar ötüyor
Dişi bir ay pencereme yaslanmış uyuyor
Dişi bir dergi beni nerelere götürdü/götürüyor

Dipnotlar:

1. Kemal Gündüzalp, Düş Yorumcusu, Promete Yayınları, 1992, Ankara

2. Metin Altıok, İpek ve Kılabtan, Kerem Yayınları, 1987, Ankara
Bu yazıda geçen Altıok'un tüm şiirleri adı geçen kitaptan alınmıştır.

3. Salih Bolat, "Uğur Kaynar Öldü mü?", Varlık, Ağustos 1993

4. Aydoğan Yavaşlı, Ateş Salıncağı, Gündem Yayınları, 1986, İzmir

5. Özdemir İnce, "Bu Devlet Yargılanmalıdır", Aydınlık, Temmuz 1993
İnce, Sıvas olayları üzerine değerlendirmesinin bir yerinde şöyle yazıyordu: *"Kendi anayasasının temel ilkelerinden biri olan laiklik ilkesininin islamcılar tarafından çiğnenmesine göz yuman TC devleti, işbirliğinden değilse bile* ihmalden *suçludur, bu nedenle* 'Nürnberg' *mahkemesinde yargılanmalıdır."* (Metindeki vurgular yazarın/KG)

6. Behçet Aysan, Eylül, Hacan Yayınları, 1988 Ankara Bu yazıdaki tüm alıntılar ozanın adı geçen kitabından yapılmıştır.

7. Tuğrul Tanyol, "İdeolojik Kıstaslarımıza Geri Dönelim", Aydınlık, Temmuz '93

8. 15 Ocak 1987 tarihli '1980 Sonrası Şiiri' üzerine Aykırı Notlar/IV adlı yayımlanmamış yazım. Bu yazı dizisi sırasıyla Yeni Düşün, Broy, Varlık, Edebiyat Dostları ve politik bir derginin sanat sayfalarında -hâlâ anlayamadığım gerekçelerle- yayımlanmamıştır. ilk iki bölümü Dönemeç'te yayımlanmıştı...Burada, Turan Feyizoğlu'nun Erdoğan Aydın'ın 4 ciltlik **İslamiyet Gerçeği** adlı kitabını tanıtma yazısından, görüşlerimle koşutluklar taşıdığı için bir alıntı yapacağım: "İslami düşünce önceki onyıllardan ayrımla son on yılda entelektüel alanda da kendine somut bir yer edinmiş durumda. (...) Daha önemlisi, gerek sosyalist düşüncenin toplum nezdindeki değer yitimi gerekse de 12 Eylül'ün solu ezmekten doğan boşluğun dinci hareketçe doldurulmasına verdiği destek ortamında, toplumsal tepkilerin genişleyen bir kesiminin kendini islamcı kanalda belirtmesinin maddi zemini güçlendi." (Bkz. Turan Feyizoğlu, "İslamiyet Gerçeği", Cumhuriyet Kitap, Sayı: 176, 8 Temmuz 1993)

9.Cezmi Ersöz, "Aydınlar, Sosyalistler, Sadece Acı Çekip Hınç Duyamazlar", Aydınlık, Temmuz 1993
Ersöz, aynı gazetedeki bir başka yazısında ise şunları yazmış: "Ancak Sıvas Katliamı bir dönüm noktası İsmet Özel. Bu yüzden sizinle yollarımız burada ayrılıyor. Elveda şair, elveda İsmet Özel..." (Dininiz Sevdiklerimi Yakıyor, Elveda İsmet Özel, Yollarımız Burada Ayrılıyor", Aydınlık, ? Temmuz 1993)
Ne kadar geç! Bu noktaya gelmek için...Yazık, çok yazık!..

10. 24 Ağustos 1986 tarihli ve yine bir sürü dergi tarafından yayımlanmaktan çeşitli gerekçelerle vazgeçilmiş, "'Elit Entellektüeller' Ya da Kokteyl Aydınlar" adlı yazım.

11. Tuğrul Şavkay, "Dünya Tadı", Yeni Super Show, Sayı: 21, 8 Ağustos 1993 (Hürriyet Gazetesi'nin pazar eki)

"Her türlü bilgiden yoksunum, öldürmeye ya da başkalarının öldürmesine boyun eğmek için sıkıştırılmış durumdayım, içinde bulunduğum acının daha da güçlendirdiği bir gerçek var yalnızca elimin altında."

Albert Camus

KARAGÜN'LÜK SÖYLEVİ

Adnan Satıcı

I. ONLAR KAHRAMAN MIYDI?..

Kanlı bir gün... Kanlı bir kent... Olanaklı olsa takvimlerden 2 Temmuz'u, coğrafyadan Sıvas'ı çıkarabilseydik de göğümüze sonsuz güzellikler katan arkadaşlarımızı yitirmeseydik. 1 Temmuz'u 3 Temmuz'a bağlayan bir geçit olsaydı keşke. Ankara'yla Erzincan arasında Sıvas'a uğramayan bir yol bulunabilseydi... Bilim-kurgu öykülerinde rastlanan geçmişe dönme olanağı yaratılabilseydi de, bir el, 2 Temmuz'da Sıvas'taki binlerce insan kılığındaki köpek ruhunun kana susamışlığını giderebilecek başka bir yol bulsaydı. Ve gerçeğin dili, o kalbi mühürlü güruha yaktıkları ateşten kurtulamayacaklarını anlatabilseydi de, o sürü ruhu öldürdüklerinin kendilerinin yerine yalnızca bir kez öleceğini, ellerindeki kibriti tutuşturmadan anlatabilseydi.

Bu çocuksu dileklerim güldürmesin sizleri: Ateş düştüğü yeri yakıyor. Şimdi, burada "Kanları yerde kalmayacak!" sloganıyla bir eseneleme aramanın daha gülünç olacağını anlayın artık. **Asım Bezirci**'yi, **Metin Altıok**'u, **Behçet Aysan**'ı, **Uğur Kaynar**'ı, **Asaf Koçak**'ı, **Erdal Ayrancı**'yı, **Hasret Gültekin**'i, **Muhlis Akarsu**'yu, **Nesimi Çimen**'i ve diğer güzel insanlarımızı diri diri yakanlar, bu yangını ağızları köpürerek izleyen köpeklerin hepsini bir bir yok etsek de, katledilen insanlarımızın birinin bile kanını yerden kaldırabileceğimize gerçekten inanan var mıdır? Hangi terazinin kefeleri, Metin Altıok'la o onbinler olduğu söylenen iğrenç güruhu tarttığı anda denklenebilir ki?.. Hangi adalet düşüncesi Behçet Aysan'ın birtek dizesi ile o onbinler olduğu söylenen iğrenç hırıltı arasında hak bölüştürebilir ki?..

Acımızı, intikam duygunuzu bileyerek dindirmeye çalışmak da, onların ölümünün şanlı mücadele tarihimizde altın bir sayfa daha açtığını düşünmek de, "Onlar ölmedi, yaşıyor" safsatası da yitirdiğimiz arkadaşlarımızın anılarına saygısızlıktır diyorum. Biliyorum, onlar öldü. Böylesine bir ölüm biçimi, onların seçimi miydi sorusunun yanıtını ise daha uzun bir süre arayacağa benziyoruz.

Öteden beri, yazınsal yaşantının, gerçek yaşantının yerine geçirilmesi isteğinin sağlıklılığını kuşkuyla karşılamışımdır. Sanat yapıtında vücut bulan kurgusal yaşantının her türlü yaşamsal hazzın, mutluluğun, doygunluğun, acının, öfkenin vb. önüne geçirilmesi düşüncesinin sıradan bir fetişizmden kaynaklandığını düşünmeden edemem. Salt bu nedenle, en güzel şiiri bile eninde sonunda bir insanteki olan Metin Altıok'un soluma yetisinin yerini alabilir mi? Behçet Aysan, adaşı Necatigil'in sözünü ettiği "kitaplarda ölmek" yazgısına uğramayacak denli yetkin bir şiir kültüne sahip olsa da, bu gerçek onun sevişirken duyduğu hazzı karşılayabilir mi?

Ezbere konuşmak kolay! Duygu ve düşünceleri kodlananlar için bu soruları yanıtlamak işten bile değildir. Ne ki, gerçek sanıldığı kadar yüzeyde yatmıyor. Bir an, anonim duyuş ve düşünüşün dışına çıktığınız an, işiniz daha da güçleşiyor. Bunu düşünmek de, seslendirmek de asla bir zavallılık gösterisi olarak görülmemelidir.

Bu tür bir ölümün (ya da herhangi bir ölüm biçiminin) onlara ne kadar yakıştığı düşüncesi de, bireyin ölüm karşısındaki korku dolu telaşını gizleme çabasından başka nedir

kil.. O anı yaşayan ve o cehennemden kurtulan arkadaşlarımızı gerçeğe daha uygun izlenimlere sahipler. Onlara sormak gerekiyor: O güzel insanlardan herhangi biri yaşadıkları o saçma an'lar bütününün bir **şölen** olduğu düşüncesine kapılmış mıdır? Sanmıyorum. Bu, sağlıksızlık olurdu. Oysa **salgın** otelin dışındaydı. Bu yüzden Uğur Kaynar'ın merdivenlere çökmüş tedirginliğini, Asım Bezirci'nin rahat gülümseyişiyle karşılaştırmak, ardından da "Ama, Uğur hep böyleydi." gibi bir savunmayla o tedirginliği açıklamaya çalışmak, ölen arkadaşlarızın taşıdığı kadar güç ve cesarete sahip olmadığımızı gösterir.

Korku doğal ve insansaldır. Hele hele onyıllarca biriktirdiğimiz eşsiz bir zenginlikteki duygu ve düşünce evrenine sahipseniz, bütün bunları beyinsiz bir sürünün saldırısında yitirme olasılığı bu korkuyu büsbütün artırır. Saklamanın gereği de, yararı da yok; bilen ve duyumsayan insan korkar. Daha gecen gece "Korku öğreniliyor." diyen arkadaşım haklıydı. Ateşi bilmeyen çocuğun elleri yanmaktan kurtulmuyor. Bir gün çocuk artık, sobaya yaklaşmıyorsa ateşten korkmayı öğrenmiş demektir.

Tanıdığım bütün sanatçıların türlü türlü korkular yaşaması şaşırtmamıştır beni. Çünkü, -biliniyor- onlar duyumsama ve bilme olanaklarının sınırlarında gezinirler. Başkaları için doğal sayılan bir durum, onlara korku verebilir. Eğer ölüm duygusu, sanat yapıtlarında, her türlü ifade olanaklarında olduğundan daha güçlü bir biçimde kendini gösteriyorsa, bu sanatçının **yaşamı** ve yaşamın taşıdığı değeri herkesten daha çok bilmesinden kaynaklanır. Yoksa, çocuklarının vardığı yanlış bir yargıyla, temelsiz bir **ölümseverlik** olarak nitelenemez.

2 Temmuz-Sıvas'la ilgili yazılan onca yazıyı okuduktan sonra bir kez daha düşündüm bütün bunları. Alışkanlıklar kolay kolay değişmiyor. Kimileri, mekanik bir düşünüşle, bu toplukıyımı bir kahramanlık öyküsüne dönüştürmekle, ölülerimizin anıları önünde saygı duruşuna geçtikleri sanısını taşıyor. Oysa E. Canetti'nin dediği gibi "Kahramanın saygınlığı ve özgüveni galip sıfatıyla öldürdüğü düşmanların başında durduğu anların toplamından kaynaklanıyor". Ne ki, biz burada bir yenilgiden sözediyoruz. Doğrusu, Sıvas'ta yaşananlar arasında **kahramanlık** nitemiyle karşılanabilecek bir yan yok değil. Doğru olmayan olayın yalnızca bu boyutuyla algılanıp yansıtılması. Böyle yapmakla amaçlanan düşüncede bir terslik var gibi geliyor bana: Siyasal mücadelenin gizilgüçlerine moral dışı yapmak amacıyla ölülerimizin savaş alanlarına **bayrak** olarak sürülmesi, onların bir kez daha ölme olasılığına yol açmaz mı?

Yanlış anlaşılmaktan duyduğum erdişeyle eklemeliyim: Yukarıda söylediklerim, sanatçıyı, yaşadığımız dünyayı her gün biraz daha kanla kirleten güçlere karşı verilen savaşımın dışına çıkarmaya çalıştığım biçimde alımlanmamalı. Elbette onlar, bu **kavga**da ileri bir mevzideydiler. Sorun bu değil. Sorun bu kavgada duruş biçimleriyle ilgili. Sözgelimi Behçet Aysan, "beyaz bir gemidir ölüm" derken, ölümü kutsamıyordu. Sonsuz uzamdaki **hiçliğin** ürperticiliğini vurguluyordu. Yaşama hakkını ve olanaklarını kendisi ve arkadaşları adına sonuna kadar savunurken, bir gün böylesine bir savaşta **bayrak** olmayı düşlemiş denli sığ düşünebilir miydi? Sığ düşünmek diyorum, çünkü; şair için **kavga vermek** bu türden yaklaşımlardan çok daha derinlikli bir yerde temelleniyor: yaşamak ve yaşatmak...

Behçet abinin cenaze töreninde konuşan bir hekim arkadaşı, "Onu, çeşitli olanaksızlıklar yüzünden ulaşamadığı hastaları öldürdü." derken çok daha anlamlı bir saptamada bulunuyordu. Çünkü, ben de onun dinsel mengenenin boğucu baskısı altında us sağlığını yitirmiş kimselere bir psikiyatrist olarak nasıl yardım ettiğine kezlerce tanıklık etmiştim.

O gün de, o kahrolası yangından kurtulma şansına sahip olmasına karşın, arkadaşlarının yaşama hakkını savunmak güdüsüyle giriştiği ölümcül çabanın, yukarıda anılan davranış izleğinin doğal bir uzantısı olduğu düşüncesindeyim. Madımak

Oteli'ndeki her salise, yaşamak, yalnızca yaşamak isteğiyle biçimleniyordu.

Bunun böyle bilinmesi, bizleri yok etmeye yeminli güçler karşısında geri çekilme anlamına gelmez. Tam tersine daha sağlıklı bir bakışla örüntülenmiş bir mücadele olanağının önünü açar. Ölümün karşısına yaşamı; yaşamanın o benzersiz soluğunu koyarak kavga verenler, kaybetmiş görünseler de, kazanmaya daha yakındırlar.

II. KİM KİMİ ÖLDÜRDÜ?..

Sokaklardaki katil sürüsüyle, içerdeki onlarca insanın arasındaki uzaklık Madımak Oteli'nin duvarlarının kalınlığıyla ölçülebilir mi? Öldüren öleni tanıyor muydu; ölen öldüreni?.. Aslına bakılırsa, her türlü cinayet sonrasında yalnızca öldüren ve bu öldürüme tanıklık edenlerin sorma şansına sahip olduklan bir soru bu.

"Katil, kurbanının insansal coğrafyasında yeterince keşif gezisinde bulunmuş olsaydı, yine de cinayet işler miydi?" sorusu çeşitli açılardan bakışlarla elde edilecek ayrıntılı yanıtlar bekliyor. Beklesin.

Buradaki sorunsal, atmacayla serçe arasındaki çelişkiye benzer yalın bir yargı çerçevesinde ele alınamıyor. Türdeş iki varlığın birbirini yok etme güdüsünü doğasal, 'varolmak için yoketmek' yasasıyla da açıklamaya kalkışmak yanılgı olur. Çünkü, insan dışındaki varlıkların doğasında var olan o güçlü içgüdü olgusal bir zorunluluğa yaslanıyor. Oysa bir insanın diğerini yok etmesi, doğasal bir gerekçeye sahip değil. Üzerinde en çok düşünülmüş, belli koşullara bağlanmış, sonuçları öngörülmüş; kısacası moral dayanakları oluşturulmuş gibi gösterilen **idamda** bile böyledir bu. Bu nedenle, kim, hangi nedenle bir başkasının yaşama hakkına son verebilir sorusu, yeryüzündeki insan sayısı kadar yanıt içeriyor. Sonradan oluşturulan değer yargıları (normlar) üzerine inşa edilen öldürme eylemi, olgusal zorunluluklarla sınanınca geçersizleşiyor. Dolayısıyla, "Neden öldürüyoruz?" gibi bir soru yerine "Neden öldürmeliyiz?" sorusu konuluyor; böylece cinayet ehline gerekçe üretmek bir hayli kolaylaşıyor. Bu durumda, her türlü öldürme gerekçesi haklı bir temele kavuşturulabiliyor. Bununla da kalmıyor, ölen, öldüğünü gerekçe göstererek öldürmek zorunda olduğu sonucuna ulaşıyor. Böylece, bir kısırdöngüde binyıllardır süren bu **kan davası** bilinci işlemez hale sokarak, yaşama alanını büyütüp duruyor.

Ayırdındayım; kör hat denebilecek bir noktaya; sıkıntı veren bir çözümsüzlüğe ulaşmak üzereyim. Her ne kadar yaşadığımız çağ, bendeki bu kötümserliği haklı çıkaracak sayısız örnekle dolu olsa bile, vardığım yer, varmak istediğim yer değil. Bir yanda uğradığımız kahredici saldırı karşısında duyduğumuz güçlü yaşama isteğiyle öldürmek zorunda kalabileceğimiz gerçeği; öte yanda öldüdüğümüz anda, cinayetler çağına katkıda bulunarak her şeyi biraz daha içinden çıkılamaz hâle getirme tehlikesi.. Bu, benzemezliklerin bizi rol almaya ittiği katlanılması güç bir tragedyadır.

"Pekala, bu kör hattan nasıl çıkabilir?" diye soracaklara verebileceğim işe yararbir yanıtım yok. Zira, ölme/öldürme eyleminin bir yanındaki, böyle sıkıcı sorularla ilgilenmiyor. Çıkışsızlığının farkında değildir. İçi rahattır. Dahası, çıkış olanağını öldürerek elde edebileceğine ilişkin tartışılmaz bir sanı taşıyor. Ve elbette ben payıma düşen kurban rolünü yazgıma boyun eğerek oynamayı sürdüremem. Ne ki, bu dayatmanın, bir gün birini öldürecek olursam, içimdeki sızıyı dindirmeye yetecek denli sağlam bir gerekçe olmadığını da biliyorum. En kötüsü de bu.

Katilin kurbanına acıma olasılığı her zaman vardır. İşlediği cinayeti enine boyuna uslamladıktan sonra, bir gece elektrik kablosuyla kendini asan katil haberleri sık sık gazetelere konu olur. Ancak elimizde, kurbanın katiline acıdığına ilişkin somut örnekler var mıdır? Bu konuda annemin anlattığı bir öyküyü anımsıyorum: Kötü kalpli sevgilisinin öne sürdüğü koşul üzerine annesini öldürerek

göğüs kafesinden söktüğü kalbini sevgilisine götürmek için koşarken yere düşen oğula anne kalbinin dile gelip "Ah! Bir yerin acıdı mı yavrum?" dediğini kezlerce dinlemiş ve her kezinde biraz daha belirginleşen **içtensizlik** ile örülmüş bir öykü olduğunu çok küçük yaşlarda düşünmüştüm. Sanırım altı yaşındaki bir çocuğu kuşkucu davranmaya iten, öykünün bir çocuğun gerçeklik duygusunu bile aşan olağanüstülüğüydü. Şimdiyse annemin bu öyküyle, kendisine çocuklarınca duyulması gereken sevgiyi güvence altına almak istediğini düşünüyorum.

Barış adına öldürüm karşısında koşulsuz bir teslimiyet neden bana düşsün ki?.. Vahşete karşı merhamet... Ne kadar eşitliksiz bir düello!.. Bir duygu çatışmasında, yaman bir kılıca karşı, süngerden yapılmış bir zırh neden hep bana giydirilsin ki?.. Bilmek, anlamak, duyumsamak ne zaman aşkın insana güçlü olma yeteneği kazandıracak?..

Yalvaç olmak istemiyorum! Şımarık küçük kardeşin durmaksızın büyük kardeşin haklarını ihlal etmesi karşısında ebeveynlerinin "Ama sen büyüksün." uyarısıyla haksızlığı önleyecekleri yerde **mağduru makul** olmaya çağırması bir çözüm sayılabilir mi?

Sorular çoğaltılabilir, gereği yok. Akla karşı akıldışılığın egemen kılınması karşısında sessiz kalanlar hep aynı gazaba uğrayanlardır. Akıldışılığın yarattığı nevrotik şiddetin güvensizliklerini tehdit edebileceği olasılığına karşı şiddete uyarlı bir **ehlileşme** süreci yaşamışlardır çoklukla. Bu, aşağılanmaya boyun eğme önerisidir.

Ölene belki, öldürene hiç değil; aslında hep kendimize acıyoruz. Çünkü her ölen, bizim yerimize ölüyor.

Nereden nereye... Sıvas-Madımak'ta öldürülenler arasında benliğimi bütünleme düzeyinde ilgilendiren Metin Altıok ve Behçet Aysan gibi arkadaşlarım olmasaydı böylesine bir duygu depremi yaşar mıydım? Sanmıyorum. Türkiye gibi saçma ölümler ülkesinde yaşıyorken hiç! Şofbenden sızan gazla zehirlenen kapı komşumuzun öldüğünü on beş gün sonra yayılan ağır ölüm kokusundan öğreniyorsak, her türlü ölüme karşı duyarlı olmalıyız lafı dost söyleşilerinde gülünç kaçar. Trafik kazalarında ölenleri, Güneydoğu'da öldürülen gerilla ya da askerleri saymaktan caymışsak; ölümü kanıksamışız demektir. Daha kötüsü, herhangi bir çatışma sonucu tarafların "Biz daha çok öldürdük." biçiminde açıkladıkları bir süreci yaşıyoruz. Lanet olsun! Savaşta taraf tutanların ilkel insan güdüsünü okşayan bu yaklaşım temelsiz olamaz. Giderek daha iyi anlaşılıyor ki, kitleler, daha çok öldüren olmaktan haz duyuyor. Böylece, yaşanan iğrenç gerçeklik toplumsal vicdanı zedelemiyor. Öldüren kendini geçiriyor o vicdanın yerine.

Metin Altıok anlatmıştı: Bingöl'de öğretmenlik yaptığı dönemlerde devlet tarafından ölü ele geçirilen ve terörist olduğu sanılan bir genç kız cesedini devlet hastanesi morgunda, çırılçıplak halkın ziyaretine açmışlar. Bütün Bingöl morga koşmuş; her gelen cesedin üstündeki örtüyü açıp (sözde teşhis amacıyla) genç bir kızın cansız bedenine kıkırdayarak bakıp durmuşlar. Bazıları bu ziyaretleri alışkanlık haline getirmiş. "Ben de gittim." dedi Metin abi, hastane önünde oluşan kalabalık, ölüm karşısında sarsılmış bir insan topluluğu değildi, diyordu. "Tek konuşulan, ölü genç kızın etek traşıydı." diye eklemişti.

Yaşadığımız dünya bu işte. Bu kadar değil belki, ama bu... Böyle bir dünyada ne **Behçet Aysan**'ın, ne **Metin Altıok**'un, ne **Asım Bezirci**'nin ne de **Uğur Kaynar**'ın yaşama hakkı var. Anladım bunu. Kadınlarımızın cesetlerine cinsel ilgi duyan dinsel bağnazlık, sanatçının yaratma gücünü denetimine aldıkça sanatçıya yaşama şansı veren faşist egemen, ulusal duyguları kaşıyarak yapay düşmanlıkları körükleyen sömürgeci, kâr için cinayet tellallığı yapmakta sakınca görmeyen medya vb... bunların hepsinin de öldürme hakkı var da, bizim yok.

Niçin yok?..

GELİN CANLAR AYRILALIM!

Erol Hızarcı

Madımak Otel'den yükselen dumanla kararan güneş, Sıvas semalarında kendini gösterince, ortalık ansızın aydınlanmaya başladı. 12 Eylül'den bu yana sözümona sol'a karşı beslenen dinci akımlar, sonunda ardına gizlendikleri peçeyi kaldırıp göz çukurlarında duran ateşi gösterdi. Sınırsız ve kusursuz iradeye sahip, evrenin yaratıcısı tanrı, sevgili kullarına cehennemsiz bir ahiret dünyası kuramayınca; peşine takılanlar, yollarında ilerlemek için elbette şeytanın ateşine muhtaç kalacaklardı.

Artık peçe kalkmış, ateş görünmüştür!

Politika sahnelerinde sürüp giden aşağılık çıkar hesaplarına, ucuz çekişmelere, rüşvetlere, yolsuzluklara, ve yolsuzların yüzsüzlüklerine, desteklenmelerine; 80 öncesinin sokaklarında, son yıllarda Güneydoğu'nun dağlarında ölenlerin/öldürülenlerin yaş ortalaması yirmiyi bulmazken, ellisine merdiven dayamış dedelerin, genç lider diye blue jean'lerle siyaset sahnelerinde boy göstermelerine tanık olmaya katlanamayan, horlanmaktan usanmış kitle, içinde, her yerde kendini gösteren potansiyel bir şiddet biriktirerek sürüleşmiş ve sonunda sürü, kapanın elinde kalmış; İslam bayrağı altında, çıkar odaklarının gösterdiği hedeflerin üzerine salınmıştır.

Bu katliamların sürüp gideceği açıktır. Çetin Emeç, Bahriye Üçok, Muammer Aksoy, Turan Dursun, Uğur Mumcu gibi, Sıvas'ta yitirdiklerimiz de unutulacaktır. Cenazelere toplanan yüzbinler, her zaman olduğu gibi evlerine sessizce dağılacak ve bir diğerini beklemeye koyulacaktır. Buna ne kızmalı, ne de şaşırmalı. Bunca ucuz ölümün yaşandığı, insan hayatının değeri olmadığı bir ülkede, öldürülenler elbette unutulacaktır. En azından, bir sonraki unutturacaktır onları.

Sıvas'ta 12 yaşındaki çocuktan, 80 yaşına yaklaşan kişi bir arada katledildiğine göre, hedef alınan yalnızca Aziz Nesin değildi. Hedef alınan, aydınlanmacı düşüncenin bugüne ulanan kıpırtılarıdır... Şiirdir! Oysa, Kur'an'da şiirin yasaklanmasına, lanetlenmesine karşın, İslamcılar şiir yazma heveslerini bastıramıyorlarsa, bu şiirin sürüp gideceği ortadadır. Unutulmamalı ki; baskı onlarda, güç onlarda, para onlarda, sürü onlarda, öfke onlarda, şiddet onlarda, vahşet onlarda, kör zihniyet, yalan, uşaklık onlarda...

Söz bizdedir!

Hedef alınanın bu "söz" olduğu açıkken, devlet sözcüleri ve onların basın uşakları, Aziz Nesin'i hedef göstermiş, olayların sorumlusu olarak onu görmüştür. Olayların ardındaki neden-sonuç ilişkilerini gözden geçirmek yerine, bir sorumlu bulup olayları geçiştirmek ilkelliği; Atatürk ilkelerini bile bir yana bırakıp "sandviç arası çiğ köfte doktrini"yle bizi çağdaş uygarlık düzeyine katıp götürenler tarafından bir kez daha ortaya konmuştur.

Evet, peçe kalkmış, ateş görünmüştür. Diğer yanda; fesler, kepler, şapkalar, kasketler ve takkeler de birer birer düşmüş; maskeli baloda ışıklar sönünce çığlıklar karanlıkta yayılmaya başlamış; aydınlarımız, aynı bayrakta hilal ile yıldızın yanyana yaşayamayacağını görebilmek için Sıvas'tan doğan kara güneşi beklemek zorunda kalmışlardır. Buna şaşmamak gerek. Yıllardır sanat gündemi oluşturmak yerine, gündemin sanatını yapanlar, görmek için beklemeye mahkumdu. Bugün gündemde Sıvas olayı ve yitirdiklerimiz vardır. Bunu ele alan çığırtkanlar için değişen bir şey yoktur: Hâlâ gündemde olanı yazmaktadırlar. Kendi gündemlerini oluşturma kıpırtıları yine yoktur. "Ak yas, kara gün içindir" ilkesi, "kapıldım bahtımın seline edebiyatı" sürecinin kaçınılmaz sonucudur. Kara günler için yastıkaltlarında gizledikleri hazır duyarlıkları bugünler için değil de, ne içindir?

Tanpınar'la noktalanan "batılılaşma" sorunsalını, doğucu-batıcı kutuplaşmasında işleyen romanımız; Atılgan ve Atay'ın ortaya koyduğu "aydının kuşatılmışlığı"nı, "bireyin - daha çok cinsel- bunalımı" biçiminde algılayarak sürdürmektidir. Bu süreç de, ayrıla ayrıla kadın-erkek diye ikiye ayrılmış; Atay ve Atılgan bir türlü aşılamamıştır.

Aynı dönemde ilerleyen bir başka kol olan, sosyalist-gerçekçilerse, emekçi sınıfı peşlerine düşürmek, halkı bilinçlendirmek amacıyla "halka inmeci" tutumunu, "halkın peşine düşme"ye vardırmış; sürülerine katılmayanlara "bireyci", "küçük buruva" diyerek saldırmayı "onur" saymıştır. Bugün, İsmet Özel'in "gaflet" içindeki yıllarında öğrendiği ve uyguladığı sosyalist-gerçekçi estetik, taraf değiştirmesine karşın, hâlâ şiirinde kendini belli etmekteyse; kendi dünyagörüşlerini sanatın tümüne dayatma zorbalığındaki sosyalist-gerçekçiler kendilerini baştan aşağı gözden geçirmelidir.

Sıvas'tan yükselen duman, balçıkla sıvanmayan güneşlerini karartınca, ideoloik kıstaslarına geri dönmeyi önerenler (T.Tanyol), -bu kıstaslara göre tavır takınmak, yaşanan katliamlara engel olacaktıysa- daha önce bu kıstasları neden terkettiler? İsmet Özel gibilerinden misketlerini geri alamadıktan sonra, ona küsmenin yararı yoktur.

Yaşamları süresince sırt çevirdikleri arkadaşlarını (!), ölümleriyle birlikte kahraman yapmanın, onlara değer verir gibi görünmenin mantığı nedir?Ölenleri kahraman yapıp ardlarından ağıt yakanlar, onlar yaşarken neredeydiler?

Ölülerin yeri ne de olsa ayrıdır. Kimileri ölüler kervanına yeni katılanları da, diğerlerinin arasına koyup onu kahraman yapar, sonra da adından kendine kazanç yaratır. Gündem bulamayanlarsa, ondan söz ederek okuru oyalar. Yaşarken görmezlikten gelinen kişileri, ölümlerinden sonra kahraman yapmaya yeltenmenin adı "ölüsevicilik"tir. Medya dediğimiz oluşumun içindekiler kadar; medyanın, kendisinin yerine düşünmesine izin verenler de bu çirkefin içinde; hatta baş köşesindedir.

Sıvas ateşine kaptırdıkları eteklerinin tutuştuğunu sonunda görenler, şimdi, birinci cumhuriyeti kuramadıkları için -o zamandan bu yana kaç cumhuriyet değiştiği de tartışılır ya- bir de ikincisini deneyelim bakalımcı tavırlarını da bırakıp, "başarı kimden gelirse gelsin", birlik oluşturmaktan söz ediyor. (Birikim Dergisi, Sayı 51, Özel Sayı, Türkiye Çözülürken, Sunu Yazısı) Bu başarı ordudan, dış güçlerden ya da içteki terör örgütlerinden gelse de olur mu?

Yalnızca, olaylar karşısında, -korkunun egemenliği altında- olaylara göre tavır takınmak ve buna dayanan yapılanmalara yeltenmek temelsizdir. "Ne olursan ol, yine gel ve bunlara karşı yanımızda dur" demek, sürünün karşısına sürü koymaktır. Çobansız sürü olmayacağına göre; bu kez de çoban olma savaşımı başlayacak, böylece hedef kitle birbirine kırdırılarak, oyuna gelinecektir.

"Aydın" adını ağzına dolayıp, "aydınlık" bayrağını kimseye kaptırmayanların, ancak ve ancak olaylar karşısında devinmesinde yatan edilginlik bile şaşırtıcı değil artık. Yıllardır laf ebeliğiyle bulundukları konumu başıboş bırakmış olanlar, onun bunun kuyusunu kazarak, durduğu yerde görece yükselmeyi iş edinenler şimdi birlik çağrısında bulunuyorsa; böyle bir çağrının, çabanın içtenliğine inanmak olası değil.

Önce herkes kendine bakıp ne olduğunu bilsin; sonra da kendini açıkça ortaya koysun. Göz gözü görmez siste kiminle biraraya geldiğini bilmeden toplanıp sürü halinde beklemektense, kendi yolumuzda yakılalım.

Bu çabalar, gövdesinden ağır yara alan - kaptanların çoktan terkettiği- gemi batarken, kalan "tayfa"nın, timsah gözyaşlarıyla güverteyi boyamaya kalkışmasından başka bir şey değildir. Uçuruma giden trenin en arka vagonunda toplanmak neye yarar!

"Ölüm"leri yangından mal kaçırırcasına kapışıp "ölü"leri sahipsiz bıraktıktan sonra, "gelin, bir olalım" diyorsanız: Böyle birlik olmaz olsun!

Gelin canlar ayrılalım!

"DUMANI LEKESİZ BİRİ"

Ergül Çetin

Türkiye Yazıları Yayınları'nın 2. kitabı olarak yayımlanan Ekim 1979 baskılı **Kendinin Avcısı**'nın arkasındaki kısa tanıtma yazısında **Özdemir İnce** şunları yazmış: *"Konuşurken dilimin ucuna geldi, ona 'sen bir alaturka ozansın." dedim. Kızmadı. Dahası hoşuna gitti. "Alaturka" sıfatı şimdiye kadar neredeyse bir küçümseme tanımı olarak kullanılmıştır. Oysa Metin Altıok hoşlandı bundan, "Evet ben bir alaturka ozanım" dedi. Cahit Sıtkı Tarancı'yı değil de onun yanında hakkı epeyce yenmiş Ziya Osman Saba'yı seviyor. Ama eskiden dedikleri gibi değil, "küçük insan"ın şiirini yazmıyor o; ezilen, horlanan, çılgın bir çağda yalnızlığı ve yabancılaşmayı yaşayan insanın yüreğindeki insani cevheri araştırıyor. Bir yanı hüzzam faslı, bir yanı çocukluğumuzun bayram yeri. Unutmaya başladığımız, neredeyse yadsıdığımız korkularla, seslerle içli-dışlı. Bir İstanbul efendisi gibi rakı içiyor. Ceplerini ararsanız belki karanfil tohumu var."*

1976 yılında yayımlanan **Gezgin**'le başlayan yolculuğu, **Yerleşik Yabancı**(1978), **Kendinin Avcısı**(1979), **Küçük Tragedyalar** (1981), İpek ve Kıabtan(1987), **Gerçeğin Öteyakası**(1990), **Dörtlükler ve Desenler** (1991), **Süveyda**(1991) **Alaturka Şiirler**'la (1992) sürüp gelmişti.

Metin Altıok, başından beri *alaturka bir şair* olduğunu biliyordu. Ve belki de son şiir kitabı **Alaturka Şiirler'de** bir uzak salınımla, en baştaki yerine vuruyordu şiiri.

Yıllarc,a yalnızca şiirlerinden tanıdığım Metin Ağbi'yi 1992-1993 yıllarında tanıdım. Çelimsiz gövdesi, açık alnı, arkaya taranmış uzunca ıslak saçlarıyla bende hep bir *levanten* havası bırakmıştır. Hafif çıkık kamburuyla, gömleğinin yakasını ceketinin üstüne attığı olurdu. O geniş yakalı ceketi ile 68 kuşağından olmadığı halde, bana 68 kuşağını, kaybolmuş gençlik günlerini, eski bir coşkuyu ve hâlâ diri kalabilen bir şeyleri anımsatırdı. Elbette bir *levanten* değildi. Ama yine de beni yanıltmadı. Küçük, oval sakalıyla tahminlerimi her geçen gün biraz daha doğruluyordu. Gizli bir *levanten*di aslında; bir **Yerleşik Yabancı**'ydı. Şu dizeleri yazan o değil miydi?

Sen yine de benden yana
Ferah tut yüreğini,
Benim hüznüm yakasından
Eksik etmez çiçeğini (Alaturka Şiirler)

Evet, hiç yanılmamıştım ilk duygumda 68 kuşağını anımsatan o geniş yakalı ceket ün yakasına iri bir rum gülü yakışırdı bana kal ...

Bir de şu; önce "Nihavent" sonra "Ras ';

İyi bak ölüm kardeş
Bu balık başka balık,
Dünyada tünel açmış
Kirpiksiz gözlerini
te ne na, te ne ni (Alaturka Şiirler)

Kardelen'in önünde basma örtülü masalarda otururken üstümüzdeki akasyalardan sarmış güz yapraklarının savrulmasına az kaldı. Güz güneşinde oturup sohbet ettiğimiz anlar geliyor aklıma; Cem Savran, Salih Bolat, Nebahat Abla ve başkaları... Hayati Baki de bir yerlerden çıkıp gelmiştir belki. Masada, bir an, "İki bin liranız var mı çocuklar?" demiştin. Ve herkes biner lira çıkarıp masaya atmıştı da, 'ne yapacak acaba?' diye sorup duruyordum kendime. Sen de garsonu çağırıp birkaç paket Birinci sigarası aldırtmıştın. Sonra sözü tavına getirip Birinci'nin adı gibi birinci sınıf tütünden yapıldığından, içiminin güzelliğinden ve bir tür damak tadından bahsetmiştin. Ve sanırım plastik ağızlıkla içiyordun...

İnsan, düşlerden çok anılardan mı yapılmıştır ne.. Anılar yaprak yaprak savruluyor düşündükçe. Sokakta yürürken bir yerlerden çıkıp gelecekmişsin gibi. Karşılaşacakmışız gibi. Önümden geçiverecekmişsin gibi birden... Tıpkı bir akşamüstü **Sakarya**'da karşılaştığımız gibi.. Önümden hızla geçtin ve neredeyse çarpışacaktık. "Metin Ağbi!" dedim, duymadın. Suratın asıktı ve çelimsiz gövdenden

Hüseyin Atabaş

BİR YAZ GECESİ DÜŞÜ*

Çoktan geçmişim ömrümün yarısını,
kalbim kroner yetmezliği ile özürlü,
gönlümü sorsanız yirmilik bir filinta.
Attığım her kahkaha ağzımda pas tutuyor;
bütün umutlar sende yine de
varlığında can bulduğum süveyda.

Yanıbaşımda güzeller güzeli ecem
eskilerin "adıyla müsemma" dedikleri Mehtap,
elimi uzatsam elini tutacağım;
bir ayışığı, bir yaz gecesi düşü
ve çok uzaklarda Edremit Körfezi,
elimi uzatsam tutacağım!..

Her şair acemi bir çaylaktır böyle anlarda,
kimse alınmasın, ben dahil!.
Doğrudan söylemeyiz de içimizdekileri
çeyiz sandıklarına kondururuz sevdayı
sedef bir kurşunmuşçasına,
ustalık diye satarız iş bilmezliği.

Bütün körfezleri dolaştığım bir gece
Mehtap, bir Sarıkız'dı söylencelerde,
"seni seviyorum" diyemediğim ağız dolusu.
Sevda şiirlerimi onun için yazmıştım oysa,
onun için eleştirdim şair dostlarımı;
suç ne onlardaydı, ne bende.

Ağzımda pas tutuyor attığım her kahkaha!

---

*Şairin yakında çıkacak olan İlkyaz Töreni adlı kitabından

hiç beklenmeyen bir güç ve azimle basıyordun toprağa. Yanımdan rüzgâr gibi geçtin ve rüzgârın yüzüme çarptı. Dönüp baktım ardından. Fıskiyeli havuza doğru hızla uzaklaştın. Hangi anıların bulutuna takılmıştın kimbilir, hangi aşkların burgacında kıvranıyordu yüreğin.

Bakışımı sez ve dönüver birden. Gülümse.. "Merhaba, Metin Ağbi" "Kardeşim benim."

Sonra, sonra sevgiliye söylenen sözler gibi karanfil kokardı şiirlerin:

"Senin ağzın tarçın kokardı
Benimkisi karanfil,
Birbirine karışırdı soluklarımız.
Tek başınayız şimdi ikimiz
Bende karanfil
Sende tarçın kokusu
Yapayalnız kimsesiz.
(İpek ve Klabtan)

İpekten şarkıların için teşekkürler. içtiğin sular için, soluduğun hava için teşekkürler..

Teşekkürler Metin Ağbi. Hoşça kal.

..AS...SIVAS...SIVAS...SIVAS...SIVAS...SIV..

CAHİT KÜLEBİ:

Sıvas'taki olay, Ortaçağda bile benzeri görülmemiş bir canavarlıktır. Böyle bir vahşetin asıl sorumlusu 1950'den beri Eğitim Birliği Yasası'nı çiğneyen, Tekke ve Zaviyelerin kapatılması yolundaki yasayı yok sayan, oy almak için her türlü yobazlığı destekleyen politikacılar ve hükümetlerdir. Daha önce de Çorum'da, Maraş'ta buna benzer olaylar olmuştu. Bundan iki gün önce de Cumhurbaşkanlığı yapan kişi Erzincan'da sünnilere silah dağıtıldığını doğrulamış ve bunun doğal olduğunu belirtmişti. Böyle giderse ileride çok daha kara günler göreceğimizi idrak etmemiz gerekir.

ŞÜKRÜ ERBAŞ

Asaf'ın devekuşları o kalın kafalarını gömdüğü kumlardan birazcık çıkarsalardı, ne Behçet ateşler içinden "ak bir zambağa binip" giderdi; ne Metin ağabeyin çevresinde dönenen köpekler, "cebindeki kuş sulağı aynayı karatır"; ne Uğur "çımacı amca"ya sorduğu "insan ölünce aşık olur mu" sorusunu kendi yanıtlamak durumunda kalmazdı. Asım ağabey belki bir rekoru kırardı, kitapları boyundan bir misli fazla bir insan olarak.

Kalanların sevinci, ölenlerin acısıyla lekeli bir gömlek giydirdiler bize Sıvas'ta.

HAYATİ BAKİ: İçimdeki sonsuz boşluğu doldurmaya çalışıyorum günlerdir: Bakışları nemli bir şairin incecik parmakları arasında tüten bir Birinci sigarasıyım; alnımın ortasındaki enine iki çizgide sözcükler diziliyor. Delilerin, şizofrenlerin aklına değiyor parmaklarım sağaltmak için usdışı zamanı; sesim, bir bira bardağında çınlıyor kendimi gizlemeye çalışan hüzünle. Çantamı sıkıca kavrıyorum kucağımda şiirlerimin sıcaklığını duyumsarken; 'Hoca, gel; çayın hazır!' diyen acılı yalnızlığı öpüyorum sakallarından: Ben, Metin Altıok'um; Behçet Aysan'ım; Uğur Kaynar'ım!...

HÜSEYİN ATABAŞ

Dünyada her zaman sanatçı devlet karşıtlığı, sanatçı din karşıtlığı vardı ve bundan sonra da olacaktır. Sanatsal ve düşünsel karşıtlık insanlığın geleceğe açılan penceresidir. Bu gerçeği kavramaktan yoksun olanlar, Sıvas'ta düşün ve sanat adamlarını toplu olarak yok etmeyi amaçlamışlar, ne yazık ki amaçlarına da ulaşmışlardır.

Sıvas'ta canlarımızı yitirdik, acımız büyüktür. Ama bundan da önemlisi, Türkiye Cumhuriyeti'nin ellinci başbakanının, ilk "icraat" olarak, "bu ülkenin üstünden ezan sesleri eksik olmayacaktır" sözleriyle gericiliğe, yobazlığa, statükoya, karanlığa prim vermesidir. Olayların yaratıcıları bu sözlerden cesaret almışlardır.

Güdümlü kaatillerin sanata ve sanatçılara, düşüne ve düşün adamlarına saldırmaları düşündürücüdür. Bir ülkede, insanın en doğal hakkı olan düş dünyası bahane edilerek fiziki varlığı ortadan kaldırılmak isteniyorsa, durum çok tehlikeli demektir.

Ülkemizde yazın ürünü vermek; ölüm duyuruları yazma, kınamalar ve basın duyuruları

kaleme alma pratiğine indirgenmiştir!.. Eylem, cenaze törenleri düzenlemeye dönüşmüştür!.. Artık ağıt yakmaktan vazgeçip içinde boğulduğumuz yapışkan ve bulanık havayı yırtmak için daha neyi beklediğimizi merak ediyorum!

Siz etmiyor musunuz?

AYDOĞAN YAVAŞLI

Metin ağbinin en Birinci cigarasını hep ben yakardım. O'na, her karşılaşmamızda "N'aber Alaybey çocuğu" diye takılırdım. Güyâ İzmir'e, Karşıyaka'ya gelecekti de bigüzel içecektik. O alçak sürüsü, Metin ağbinin, Asım ağbinin, Behçet ağbinin tırnağını yaratsınlar da görelim. Şimdi mesele bu acıyı bilince dönüştürmektir.

SALİH BOLAT: Metin ağabey, ben şimdi kiminle ikinci biraları da içtikten sonra, parasız kalıp Ankara meyhanelerinde bize bira ısmarlayacak, muammen bedeli 50.000 TL olan münhal bir dost arayacağım? ha, kiminle?

Sevgili Bahçet, ben şimdi kiminle Mülkiyeliler'in bahçesinde otururken hep bir bayan gelecek masamıza ve ben muzipçe bir anlayış gösterip sessizce ayrılacağım oradan.

Uğur, şimdi kim o meşin çantasında aylardır Hesiodos'u taşıyacak ve ben her seferinde "Okudun mu?" diye sorduğumda, "Okuyacağım." diyecek.

Sevgili Asaf, şimdi hangi asker arkadaşım bana "En büyük arazi!" diye takılacak ve karikatürlerini bana beğendirmeye çalıştığında, her seferinde beğenmemenin tadını çıkaracağım, ha?.

FERRUH TUNÇ: Türkiye bir fil ayağına dönüşmüş durumda; her türün kendince tarif ettiği bir fil ayağı... Aslında ne olduğu hakkında fikir sahibi olmak isteyenler, tanrılarına kurban ettikleri Metin Ağabey'in, Behçet'in ve Uğur'un kitaplarına baksınlar.

Belli ki, gökten koç inmeyecek!

Şimdi acımızın katlanılmaz ölçüdeki şiddetine rağmen, ülke insanının birlikte yaşama kültürünü kundaklayan bu "körleşme" üzerine düşünmeliyiz. Çünkü İsmet Özel gibi soysuzların sandığının tersine, biz Türkiye'yiz. Biz, yani körleşmeden medet umanlar dışındaki herkes... Mayına basan çocukların da öldüğü sevgili ülke, bağışla bizi...

CEM SAVRAN: Metin Altıok, sürekli kendini hırpalamış, hep şaşırmış, hiç alışmamış, yaralarından *süveyda*'sından yadırgı çiçekler açtırmış incelikli bir şair.

Promete'de emegi çoktu. Susuşundaki anlamı bile okumaya çalışırdım. Böyle hoyrat bir cinayetle aramızdan koparılmasına dayanmak zor.

Yarım gözlükleri, plastik ağızlığa takılı Birinci sigarası, başının üstünde gök kadar -belki göğün kendisi- çağrışımlarla beni mi bekliyor Akdeniz'de... Ve ben ısrarla gitmiyorum olası bir düşkırıklığından kaçmak için...

Asaf'ın, "Zincire Vurulmuş Prometheus" tasvirinden soyutladığı deseni, ilk sayılarımızdan bu yana Promete yayınlarının ve dergisinin amblemi olarak kullanmaktayız. Asaf, aklıma geldikçe, Deli-Dolu(Silgi'ye çizdiği bant karikatürün başlığıydı) ve renkli dostluğuyla hep içimi ürpertecek, burkacak.

ASIM BEZİRCİ'YLE SÖYLEŞİ

Birol Bali

"Okuyacağınız söyleşi geçtiğimiz Mayıs ayı içinde yapıldı. Bezirci'yle yapılan son söyleşilerden biriydi. Asım Bezirci, Özel Eyüboğlu Lisesi öğrencilerinden Birol Bali'nin sorularını o her zamanki alçakgönüllü, insan tavrıyla yanıtlarken, üstüste konulduğunda boyunu geçen 70 kitabını armağan ettiği ülkesinin insanları tarafından yakılacağını henüz bilmiyordu." **Birol Özdemir**

"Yağmurlu bir cumartesi günüydü. sabah, her zamankinden erken kalktığım için, biraz hoşnutsuzdum. Fakat görev icabı buna katlanmak zorundaydım. Görevim Asım Bezirci'yle röportaj yapmaktı. Annemle birlikte 10.00 sularında evlerinin kapısını çaldık. Eşi Refika Hanım bizi karşıladı. Hal hatır faslından sonra Asım Bey'le, çalışma odasında sohbetimize başladık.

Biraz heyecanlaydım. Ne de olsa ilk defa böyle bir iş yapıyordum. İşin ucunda iyi bir not almak da var! Notu bırakın, bakalım Asım Bey sorularımı beğenecek miydi? Korktuğum başıma gelmedi. Ben, kendisinin çalışma masasına geçip sorularımı sıralamaya başladığımda, o da karşı kanepede gayet rahat bir biçimde onları yanıtlamaya başlamıştı. İlerleyen dakikalarda Refika Teyze'nin getirdiği muhallebiyi yiyerek biraz soluklandık.

Konuşmalarımız sırasında kendisinin Türkçe'ye çok önem verdiği anlaşılıyordu. Bu konuda kitap bile yazmış. Yazım yanlışı yaptırmamaya çalışması; aynı sözcükleri cümleyi çirkinleştirmesin diye, tekrarlamaması dikkati hemen çekiyordu. Yakınlarda 70. kitabının çıkacağını söyleyince gözleri parıldadı. Çocuksu bir heyecan duyuyor gibiydi. Bana da bu kitabı tavsiye etmekle kalmadı, gayet cömert bir biçimde yeni basılmış bir kitabını da hediye etti. Asım Bezirci yeni bir okuyucu daha kazandı.

Birol Bali - Edebiyat yaşamınız ne zaman başladı? Edebiyatın en çok hangi türleriyle ilgilendiniz? Hiç öykü, şiir ya da roman yazma girişiminiz oldu mu?

Asım Bezirci - Ben, edebiyatı küçüklüğümden beri seviyor ve izliyorum. İlkokulun 4. sınıfında edebiyata ilgi duymaya başladım. O sıra, daha çok halk hikâyeleri (Leyla ile Mecnun, Kerem ile Aslı vb.) ile halk şairlerini okuyordum. sonra polisiye romanlara yöneldim. Nick Karter, Arsen Lupen'in kitaplarını ilgiyle okuduğumu anımsıyorum. Ortaokulda iken piyasa romancılarına geçtim. Kerime Nadir, Peride Celal, Mükerrem Kamil, Esat Mahmut, Oğuz Özdeş gibi yazarların melodramlı aşk öykülerini okudum. Bu arada Michael Zevako'nun "Pardayanlar" dizisini merak ve heyecanla yutarak okudum. Bunları, ortaokulun son sınıfına doğru çeviri roman ve hikâyeler izledi. Özellikle romantik yazarları (Victor Hugo, Lamartine vb.) okumaya başladım. kendim de ucun ucun birşeyler karalamaya giriştim. Liseye geçtiğimde ben de şiirler ve hikâyeler yazıyordum. Şiirlerimden birkaçını İstanbul dergilerine gönderdim. Ama yayınlanmadı. Erzurum'da parasız yatılı olarak okuduğum yıllarda oranın yerel gazetesine bir hikâye yollamıştım, yayınlandı. Şiir yazmayı üniversitede de sürdürdüm. Şair ya da hikâyeci olmayı kuruyordum. Şimdi elimde dört defter dolusu şiir var. Bunları seviyorum ama beğenmediğim için yayınlamaya kalkışmıyorum.

- Eleştiri yazıları yazmaya başladığınızda sizi en çok etkileyen yazar ve eleştirmenler kimlerdi?

Asım Bezirci - Ben eleştiriye 1955'lerde başladım. Eleştirmen olmayı kurmuyorum. Attilâ İlhan ve Faik Baysal'la ilgili iki yazımı Fikret Ariel takma adıyla Forum ve Yeni Ufuklar'da yayınladılar. O sıralar Nurullah Ataç'ı okuyor ve seviyordum. Özellikle dilde

özleşme konusunda ondan etkilendiğimi söyleyebilirim. Ama eleştiri anlayış ve yöntemi daha çok denemeye kaydığı ve öznelciliğe yaslandığı için ona fazla ısınamıyordum. Beni, nesnel-bilimsel anlayışa yaslanan yazarlar daha çok etkiliyordu.

- Genellikle edebiyatta (öykü, roman ve şiir yazma konusunda) başarılı olamayan kişilerin eleştiriye yöneldikleri söylenir. Bu konudaki görüşleriniz nelerdir?

Asım Bezirci - Evet, böyle bir söylenti var ama herkes için geçerli olduğunu sanmıyorum. Çünkü hiç şiir, hikâye ya da roman yazmadan da eleştiri alanında başarılı ürünler vermiş yazarlar da yok değil. Ayrıca, kişinin yeteneği neredeyse orada ürün vermesi doğaldır.

- İnsanlar teknoloji çağında, kitle iletişim araçları tarafından kuşatıldıkları ve bilgiye en kestirme yollardan ulaşabildikleri bir dönemde, neden edebiyat eleştirisi okusunlar? Genelde eleştiri, özelde edebiyat eleştirisi insanlara neler kazandırabilir?

Asım Bezirci - Kitle iletişim araçlarının bizi kısa yoldan bilgiye ve edebiyata ulaştırdıklarını söyleyebilir miyiz? Gerçi sözkonusu araçların böyle bir gücü var. Ama sanat ve edebiyat alanında yararlı bir yolda kullanıldıkları söylenemez. Bizdeki TV yayınlarının düzeyi düşük ve sanata, edebiyata sırt çevirmiş yayınları bunu kanıtlamaya yeterli. İşte bu yüzden eleştiri çok gerekli ve yararlıdır.

- Eleştirinin, eleştirilen yazara ve edebiyata ne gibi katkıları olabilir?

Asım Bezirci - Ülkemizde eleştiriye elverişli bir ortam yok. Toplum olarak eleştiriye açık değiliz. Ayrıca özgürce eleştirinin yapılmasına olanak verecek bir demokratik düzene de henüz ulaşmış değiliz. Eleştiri,ancak özgür bir ortamda verimli ve yararlı olabilir. Öte yandan sanatçılarımız da tıpkı yöneticilerimiz gibi eleştiriye tahammül edemiyorlar. Yalnızca başarılı olanlar değil, başarısızlar da övgü bekliyorlar. bu durum eleştirimizin gereğince gelişmesini köstekleyen nedenlerden biridir. Eleştirinin olmadığı yerde sanatta ve toplumda yeterli bir gelişmenin olabileceğini düşünemiyorum.

- Eleştirdiğiniz için size kırgın olan arkadaşınız var mı?

Asım Bezirci - Evet var. Örneğin "İkinci Yeni Olayı" adlı kitabımdan ötürü bana ateş püsküren bir yığın şair ve yazarla karşılaştım.

- Herhangi bir yapıtı eleştirirken o yapıtın yazarının arkadaşınız olması eleştirilerinizi etkiler mi? O yapıt karşısında duygusal bir tutum içine girdiğiniz olur mu?

Asım Bezirci - Hayır, etkilemez. Daha doğrusu etkilememesi için elimden geleni yapmaya çalışırım. Zaten nesnel-bilimsel eleştiriye bağlılığımın nedenlerinden biri de budur. Ben, akadaşım olan kişileri de nesnelce eleştirmeye çaba gösterdim. Örneğin İkinci Yeni Hareketi'nin öncüleri olan Turgut Uyar,Cemal Süreya, Edip Cansever, İlhan Berk ve Ece Ayhan gibi şair arkadaşlarımı eleştirmekten geri durmadım.

- Eleştirdiğiniz yapıtları bahane ederek kendinizi ön plana çıkarttığınız duygusuna kapıldığınız oldu mu?

Asım Bezirci - Olmadığını sanıyorum. Böyle bir tutum, savunduğum nesnel-bilimsel eleştiri anlayışına aykırıdır. Bundan ötürü sözünü ettiğiniz duyguya kapılmamaya çalıştım.

- Yazdığınız eleştirilerin, daha sondaran, yanlış, saçma veya yersiz olduğu düşüncesine kapıldığınız oldu mu?

Asım Bezirci - Bağlandığım eleştiri yöntemi ve kuramı dolayısıyla yazılarımı uzun araştırma, okuma sonunda kaleme alırım. Gücümün yettiğince haksızlık ve yanlışlık yapmamaya uğraşırım. Belki benim de yanıldığım şeyler olmuştur. Bunları, yapıtlarımı yeniden yayınlarken gidermeye çalışırım. Nitekim kitaplarım yeniden basılırken onları yeniden yazıyormuşçasına denetler, genişletmeye ve geliştirmeye çaba gösteririm. Bunda ülkemizde eleştiri geleneğinin henüz kurulup oturmamış ve birikimin yeterli düzeye henüz ulaşamamış olmasının da payı vardır.

- Okuduğunuz yapıtlar eleştiri anlayışınızı nasıl etkiliyor?

Asım Bezirci - Değişik türde yapıtlar okuyorum. Bunlar beni gelişmeye doğru iteliyor. Her yeni yapıt, ona uygun yöntemler, ölçütler ve yorumlar getirmeyi gerektirir. Eğer eleştirmen bunu yerine getirmezse incelediği yapıtı gereğince anlayıp değerlendiremez.

- Eleştirdiğiniz kötü yapıtlardan dolayı yaptığınız işten soğuduğunuz dönemler oldu mu?

Asım Bezirci - Zaman zaman aykırı bir ortamda çaba gösterdiğimden ötürü pişmanlık duyduğum, üzüldüğüm oldu. Ama iki nedenle eleştiri uğraşını sürdürdüm: Birincisi, eleştirinin edebiyatımız için gerekli ve yararlı olduğuna inanmak; ikincisi de yeteneğimin buralarda bulunduğunu sanmak. Bu iki nedenle eleştiri denilen iğneli fıçıda yaşamayı göze alıyorum ve direniyorum. Çok güç de olsa direniyorum.

- Eleştirdiğiniz yazar ya da yapıtların sanatsal yeterliliklerini hangi eleştirel ölçütlerle saptıyorsunuz?

Asım Bezirci - Yukarıda da değindiğim gibi her yazara hatta yapıtına uygun gelen ölçütler bulmak gerekir. Bunları bulmak ise eleştirmenin kuram ve deneyimle ve araştırmayla yeterli düzeye ulaşmasına bağlıdır. Bizde yaygın bir söz vardır: "Sanat güç, eleştiri kolaydır." derler. Bu açıdan ben tersine inanıyorum.

- Bugün, özellikle de İngiliz eleştirisinde Terry Eagleton, Frederic Jameson, Raymond Williams gibi eleştirmenlerin gündemde olduğu görülüyor. Bu yazarların yanısıra Roland Barthes, Umberto Eco gibi yazarların yazıları da dilimize çevrilip tartışılıyor. Bu konumda sizce eleştiri Plehanov, Brecht ve Lunaçarski'de bitiyor mu?

Asım Bezirci - Adını andığın yazarların kitaplarını okudum. Bunlardan İngiliz eleştirmenlerin yeni oldukları söylenemez. Umberto Eco'nun yapıtlarından bazıları dilimize çevrildi. Bu yapısalcı yazarları okudum. Öbür yapısalcılardan da bazılarının yapıtlarını okudum, ve yapısalcılıkla ilgili iki yazı yazdım. ("Bilimden Yana" adlı kitapta açıkladım.) Lunaçarski, Plehanov ve Brecht önemli yazarlardır. Elbette eleştiri bunlarla sınırlanamaz. Ama bu toplumcu yazarların bize öğreteceği çok şey var. Zaten eleştirmen durmadan bilgisini artırmak, ufkunu genişletmek, kuramını zenginleştirmek zorundadır. Yoksa yeni akımlar gereğince kavrayıp değerlendiremez. Bunu bildiğim için Sosyalist yazarların yanısıra Varoluşçu (J. P. Sartre, S. de Beauvoir), Yeni Romancı (A. Robbe Grillet) ve başka öncü yazarların da bazı yapıtlarını Türkçe'ye çevirdim.

- Bir sanatçının büyüklüğü onun üzerine yazılan eleştirilerin çokluğuyla doğru orantılı olabilir mi? Bildiğiniz gibi Orhan Pamuk'un "Kara Kitap" adlı yapıtı üzerine yazılan eleştirilerin kapsamı bir kitabı buldu. Bu konudaki düşünceleriniz?

Asım Bezirci - Bir sanatçının büyüklüğü onunla ilgili yazılanların niceliğiyle ölçülemez. Başarısız kimi yazarlar ve şairler üstüne de çok eleştiri yayınlandı ama ben onun bu yapıtını pek beğendiğimi söyleyemeyeceğim. Keşke onun "Kara Kitap"ına gösterilen ilgi başka yapıtlar için de gösterilseydi.

- Zaman zaman politik düşüncelerinden dolayı bazı yazarların hak etmedikleri konumlara yerleştirildikleri söyleniyor. Bu konudaki düşünceleriniz? Politika, edebiyatın sırtında bir yük değil midir?

Asım Bezirci - Yalnızca politik düşüncelerinden ötürü bir yazarın övülmesi elbette doğru değildir. Bir yapıt estetik açıdan yetkin düzeyde değilse politik açıdan da yararlı olamaz. Ama ilerici, devrimci, demokrat özellikle dolayısıyla estetik alanda da yetkin olan bir yapıtı övmek uygun bir davranıştır. Ben bağlandığım dünya görüşünden ötürü sözkonusu iki özelliği birden taşıyan yapıtlara daha sıcakbakıyorum.

- Fethi Naci, Eleştiri Günlüğü'ndeki yazılarından birinde (11 Ekim 1992, Roman ve Yaşam, s. 220-221, Can Yayınları, 1992) sizin "Seçme Romanlar" adlı yapıtınızda hep başkalarının değerlendirmelerine yer verdiğiniz, incelemeniz boyunca da bu tutumu benimsediğinizi ileri sürüyor. Bu konudaki düşünceleriniz nelerdir?

Asım Bezirci - Fethi Naci'nin bu çok gelişmiş eleştirisini yersiz buluyorum. "Seçme

Muzaffer Kale

BAŞDÖNMESİ

Sen biraz sonra kıyıya ineceksin
Bir çizgi senden önce varacak kumlara.
Durduk yere, bir insan bir ülkedir, diye
düşüneceksin.
Ülkeler de eskir. Yedi kez değiştireceksin adını.
Birini ilk kez, "Stephane!" diye ünleyeceksin
Kumdanyüzünü çevirecek sana Stephane,
Şiir yazıyorum diyecek, ölülerin kemiklerine
Sular parlayacak, anlam veremeyeceksin
güneşteki ayak izlerine.

Yürüyeceksin? Yürüyeceksin.Hep yürüyeceksin
"Bu izler benim, hep benim izlerim", geri döndü tansık,
Bir çizgi senden önce varacak izlere.

Romanlar'ın 1990'da basımı yapıldı. Kitabın önsözünde izlediğimiz yöntem ayrıntılarıyla belirtilmiştir. Buradaki açıklamalar gözönünde tutulmadan yapılacak eleştiri, haksızlığa yol açar. Aslında kitabın hazırlanmasında güdülen yöntem çok değişiktir. Bu yöntemden ötürü kitaba ben kendi yazılarımdan bile parça almadım. Romanları, okurların, en çok da öğrencilerin değişik açılardan, çeşitli yargı ve yorumlarla kavranmasını sağlamak istedim. Sözkonusu kitabın bir benzerinin olduğunu sanmıyorum. Fethi Naci, bunların hiçbirini gözönünde bulundurmadan kolay ve toptancı bir yargıda bulunuyor. Hem de kitabın ilk yayınından 20 yıl sonra! Edebiyat öğretmeni kimi yazarlar adı geçen kitabımızı (Bu kitap, yazarın eşi Refika Taner'le ortaklaşa hazırladıkları bir çalışmadır. B.Ö.) Öğrenciler için çok yararlı bulmuş ve bunu yazılarında belitmişlerdir.

- Ataç'ın genç yazarları sürekli desteklediği, şairlerin ve edebiyat dergilerinin çoğalmasından mutluluk duyduğu söylenir. Eleştirmenlerin bir görevi de şair ve yazarları desteklemek değil midir? Sizin bu konudaki tutumunuz ve yaptıklarınız nelerdir?

Asım Bezirci - Söylediğin gibi Ataç, genç yazarları desteklemiştir. Ben, destekleme yerine değerlendirmeye önem veriyorum. Genç-yaşlı, yeni-eski, şair ve yazar diye bir ayrım yapmıyorum. "Bilimden Yana" adlı kitabımda bu tutumumu ayrıntılarıyla açıklamıştım.

- "Amatör Dergiler" hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?

Asım Bezirci - Amatör dergileri hep merak, coşku ve hoşgörüyle karşılamışımdır. Belki bunda benim de hâlâ kendimi bir amatör sanmamın etkisi etkisi vardır. Nitekim geçenlerde yetmişinci kitabım çıktı. Bundan çocuksu bir coşku ve sevinç duydum. Lunaçarski'den çevirdiğim "Edebiyat ve Sosyalizm" adlı kitabın beni bu duyguyara götüreceğini tahmin etmemiştim. şaşırdım!

- Son olarak kendinizi nerede görüyorsunuz?

Asım Bezirci - Buna ben değil, okuyucularım karar verir.

- Bana bu imkanı verdiğiniz için size çok teşekkür ederim.

Asım Bezirci - Ben teşekkür ederim.

OTUZ DÖRT YIL ÖNCE TURGUT UYAR'LA

Remzi İnanç

Remzi kardeşim.
Dün gece de bugün de, yazı üzerinde tekrar çalışmak imkânını bulamadım. O yüzden böylece kabul et. Bu iş uzadıkça geri kalacak paliba. Temize bile çekemedim özür dilerim. Selamlar.

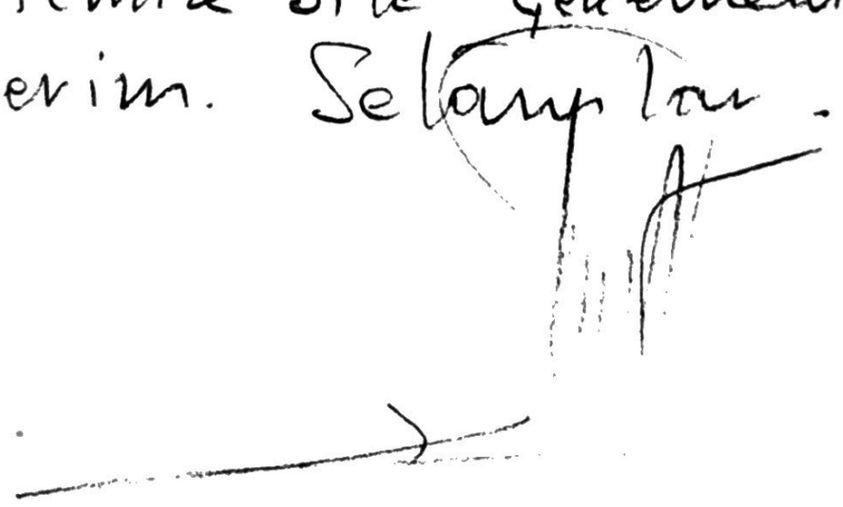

*1959 yılında Turgut Uyar'ın (1927-1985) **'Dünyanın En Güzel Arabistanı'** adlı şiir kitabı yayınlanmış ve yankılar uyandırmıştı. O sıralar Ankara'da yaşayan şairimiz, yazılı olarak verdiğim soruları birkaç gün sonra el yazısıyla yanıtlamış ve bana ulaştırmıştı. Şu anda anımsayamadığım nedenlerle yayımlayamadığım bu konuşmayı şimdi gün ışığına çıkarıyorum. Bu vesileyle değerli şair ve dost Turgut Uyar'ı sevgiyle, saygıyla anıyorum.*

"Remzi kardeşim, dün gece de bugün de, yazı üzerinde tekrar çalışmak imkânını bulamadım. O yüzden böylece kabul et. Bu iş uzadıkça geri kalacak galiba. Temize bile çekemedim. Özür dilerim. Selamlar. T. U.

- Bir çok kimsenin merak duyacağını umarak soruyorum. Kitabınıza neden Dünyanın En Güzel Arabistanı **adını verdiniz? Açıklar mısınız?**

T. Uyar- "Dünyanın En Güzel Arabistanı" kitaptaki şiirlerin birinden çıkarılmış bir mısradır. Çok sevdiğim bir tamlama. Ayrıca bu adın, kitabın genel havasına uygun düştüğünü sanıyorum.

- Şiirimizin Orhan Veli'den sonraki gelişmesinin nedenleri ve bu nedenlerin zorunlukları nelerdir?

T. Uyar - Bir şiirin gelişmesini gerektiren nedenlerin başında, gene "şiirin kendisi" vardır sanırım. Orhan Veli şiirini getiren nedenlerle, ondan sonraki şiiri getiren nedenlerin kendilik (mahiyet) bakımından pek ayrımları yoktur; artık işleme gücünü yitirmiş bir şiirin yerine başka bir şiir getirmek, başka olanakların şiirini getirmek... Bütün ayrım iki şiirin gelişmesine yön veren düşünce, duyarlık ve deneylerdedir. Yenisini eskisinden daha etkili kılan da, yeninin gelmesini gerektiren nedenler değil, sonra gelenin gelişmesine yön veren öğelerin tazeliği, bir bakıma gününe uygunluğudur galiba. Yani kısaca toplarsak, Orhan Veli'den sonraki şiiri getiren nedenler, onun şiirini de getirmiş olan nedenlerdir. Şiirin kendi yapısındaki canlılık, yani eskime, yıpranma canlılığı.

- Sizi şiirimizin yenileşen, araştıran bölüğünün öncülerinden, ustalarından biri görüyoruz. Bilhassa ne yaptığını bilen bir ozan. Bu bölükte elbette ayrı görüşte sanatçılar da yer almış olabilir. Onlarla bir olduğunuz, onlardan ayrıldığınız yanlar var mıdır? Bunlar nelerdir?

T. Uyar - Öbür ozanlarla birleştiğimiz yerler de, ayrıldığımız yerler de var elbet. Bir "okul" içindeki sanatçıların bile ayrıldıkları noktalar vardır. Çok doğal bir şey bu. Şiir de, bütün öbür sanatlar da önce kişiliklere bağlıdır. sorduklarınıza gelince, bunları belirtmek, saptamak benim işim değil galiba. Söz konusu kendi şiirim olunca yanılabilirim.

- Kitabınız ilk anda şekil kaygısından uzak göründüğü halde, iç yapı incelenince, şiirinizin şekil ve kelime ile sıkı sıkıya bağlı olduğu ve bu yollardan iyice yararlandığı kanısına varıyoruz. Siz ne düşünüyorsunuz?

T. Uyar - Bilmiyorum. bir şey düşünmüyorum. Yapı, yahut anlam bakımından, şiirleri açıklamaya kalkmanın pek yararlı bir şey olduğunu sanmıyorum. Üstelik, yapılanla, yapılmak istenenin karıştırılması, dolayısıyla yanılma tehlikesi de var bu işte. Çok zaman yanılmaktan korkmam; önemli olan yanılmak değil demek istiyorum. Yalnız, kişi kendi yaptığından bahsederken farkına varmadan, büyük lâflar edebilir. Ayrıca, kendi şiirim hakkında konuşmak çok rahatsız eder beni, sevmem. O yüzden düşündükleriniz hakkında fikrimi söyleyemeyeceğim. Zaten düşündüklerinizi doğrulamak da, tersini söylemek de bana düşmez.

SANAT VE ANARŞİ

James Joll

New York'taki Metropolitan Müzesi, 1922 yılında bir modern Fransız resmi sergisi düzenlediği zaman, Paris'te çıkan Bulletin de la Vie Artistique, **"Yurttaşlar ve Müzenin Dostları Kurulu"** nun bir protesto bildirisi yayımladığını yazdı:

Bu sözde-sanat adı altında, tüm dünyada inancın yıkılması ve toplumsal düzenimizin mahvedilmesi peşinde koşan genel devrimci hareketin belirtilerinden birini görüyoruz.[1]

Bilinen bir tepkidir bu; ve siyasal ve sanatsal devrimlerin sıkı bir birliktelik içinde olduğu da yaygın bir düşüncedir. Ancak, bunların arasındaki doğru bağlantıları göstermeye gelindiği zaman, işler daha güçleşir. [Bunun nedeni] "Gelişkin" pek çok sanatçının -örneğin Yeats, Eliot, Stravinsky- dikkate değer tutuculukta siyasal görüşlere bağlanmış olması değildir yalnızca; ama birkaç yıl önce, Amerikan soyut resmini, Amerikan emperyalizminin bir aracı olarak görmenin yaygın olduğu zamanlarda, modernizmi faşizmin kaynaklarından biri olarak değerlendiren görüşler bile vardı.

Oysa, gelişkin sanatla devrim arasındaki bağlantıların yeterince açık biçimde görüldüğü bir an var: Ondokuzuncu yüzyılın sonunda Fransa'da, anarşist hareketin serpilmekte olduğu ve önder niteliğindeki bazı sanatçıların, etkin olarak onun yanında yer aldığı zaman. Yaklaşık otuz yıl önce Eugenia W Herbert'in **Sanatçı ve Toplumsal Reform**[2] adlı kitabı yayımlandığından beri, bu konu üzerinde çok çalışıldı; ve anarşist kanattan Jean Maitron'un eksiksiz **Le Mouvement Anarchiste en France**[3] da bize anarşistler üzerine büyük oranda ayrıntılı bilgi sundu. Sanatçılarla anarşist hareket arasında ilinti kuran belli başlı bir kişilik, eleştirmen Félix Fénéon'dur (1861 - 1944) ve çoğunlukla gizemli bir kişilik olarak kalmasına karşın, Joan Ungersma Halperin'in Fénéon'un anarşist konumunu ve Geç-İzlenimci sanatçılarla olan ilişkilerini konu alan ayrıntılı ve bilimsel yapıtına sahip olmak bir şanstır. Kitap, Profesör Halperin'in, Fénéon'un sanat eleştirilerini ve diğer yazılarını topladığı yıllar boyu süren uğraşının ürünüdür. Yazarı bilinmeyen pek çok makalesi de Halperin ve Fénéon'la görüşme olanağı bulmuş genç bir adam olan John Rewald tarafından ortaya çıkarılmıştır.

1880'lerin ve 1890'ların yeni sanatının ve özellikle Seurat'nınkinin savunucusu olarak Fénéon'un önemli bir işlevi vardı. Etkin bir yayıncıydı ve en ünlüsü **La Revue Blanche** olmak üzere, **La Libre Revue, La Revue Indépendante, La Vogue, La Cravache** gibi, **fin -de- siécle*** deki Fransız düşün yaşamını niteleyen çok sayıda küçük derginin çoğunda imzası bulunuyordu. (Bn. Halperin bunların 21 kadarını saymış.) Onüç yıl boyunca savaş bakanlığında yazıcı olarak çalıştı; görünen o ki, kayıtların resmî yönetsel jargonla yazımı işine bir biçem alıştırması gözüyle bakıyordu, kanımca, tıpkı popüler haftalık anarşist dergi **Le Pére Peinard** için Paris argosuyla kaleme aldığı makalelere baktığı gözle. Örnek bir çalışan görünümündeydi: O zamanki âmiri, 'onay damgalarına ve daha çok eleştiriye karşı duyarlı, kusursuz bir yazman, çoğunlukla iletişim kurulamayan türden' diye tanımlamıştı onu. Aylıklarıyla ailesine destek oldu: Babası iş yaşamında hiçbir zaman başarılı olamadı, postanede çalışan annesi ise, 1885 yılında emekli olmuştu.

Ama aynı zamanda ikili, belki de üçlü bir yaşam sürüyordu. Yazıları, onu gelişkin edebiyat ve sanat çevrelerinde giderek daha tanınan ve sözü geçer bir duruma getiriyordu. Yalnızca Yeni-İzlenimci ressamları (onlara bu adı veren oydu) destekleyip yayımlamıyordu. Ayrıca yeni yazarlar da bulup çıkarıyordu.

* **fin -de- siécle:** 1) Ondokuzuncu yüzyılın sonu. 2) Çökmüş, soysuzlaşmış (Ç.N.)

Rimbaud'un **Les Illuminations**'unu ve Mallarmé'nin pek çok şiirini yayımladı; Jules Laforgue'un yazılarının gücünü ilk ayırt eden o oldu. Aynı zamanda, anarşist hareketi de açıkça savunuyordu; bu hareketin içinde daha etkin biçimde yer alıyor olması da olası.

1880'lerde ve 1890'larda, Fransa'da bu denli çok sayıda sanatçıyı ve aydını anarşizme çeken neydi? Bunu çekici kılanlar, 1960'ların devrimci hareketlerini Birleşik Devletler'de ve Avrupa'da bulunan değişik nitelikteki insanlar için çekici kılanlardan çok farklı değildi kuşkusuz: Gururlu ikiyüzlülükten nefret ettiler; emperyalist savaşlara karşı tepki gösterdiler (Fransa, 1880'lerde Hindiçini'nde savaşıyordu); ekonomik durgunluk sürecindeki kapitalist düzenin kurbanlarına içten bir yakınlık duydular. Prof. Halperin4in öne sürdüğü üzere, Fénéon'un anarşistlere etkin biçimde katılması 1890 yılına rastlar, ama o zaten Fransız şovenizmine karşı makaleler yayımlamakta ve şöyle demektedir örneğin:

Irmağın, dağın ya da onüç diplomatın güzel bir yaz gününde yol ortasına diktiği süslü püslü çitin öbür yanında doğmuş bulunduğu için, bir insanın bir düşman -daha da beteri, yırtıcı bir hayvan- olarak görülmesinden ötürü, bu barbarca ve Romalı önyargıyı tüm gücümüzle kınıyoruz!*

Her zaman bir aşırı özgürlükçüydü ve konuşma özgürlüğünün bütünselliğine inanıyordu:

Kişi bütünüyle ve yalnızca, basına karşı olan yasaların tümünü ortadan kaldırabilir, ve aynı zamanda) diğer yasaların pek çoğunu...

Her hükümetin amacı hükümeti gereksiz kılmak olmalıdır.

(Bir tanesi, gazeteci Henri Rochefort'un anarşist anayasayla ilgili ünlü taşlamasını anımsatıyor: **"Art. 1. Il n'y a plus rien. Art. 2. Personne n'est chargé de l'exécution du précédent article."**)**

Fénéon'un uyandırdığı izlenim, onu eşi bulunmaz bir Baudelaire züppesine, kopuk, burnubüyük birine çevirmeyi amaçlayan ayırt edici bir giyimi ve konuşma biçimi olan, özenle oluşturulmuş bir kişiliğe aitti; ama aynı zamanda, bir arkadaşının tanımladığı üzere o, "yüksek ruhlu, iyi, duyarlı, kendisini tuhaf insanlara, ezilmişlere, çok yoksul olanlara bütünüyle adamış bir adam"dı. Özellikle bir sanat eleştirmeni olarak ünleniyordu 1880'lerde. İzlenimcileri daha o zamandan tarihsel bir görüngü olarak ele alıyor ve ardılları arasındaki değişik eğilimleri saptıyordu (Bn. Halperin onun sanatsal zevklerindeki gelişimi ve değişimi belirten kusursuz bir anlatı sunuyor). Seurat'la karşılaşması, onu Yeni-İzlenimciler'in sözcüsü ve halkla olan ilişkilerindeki temsilcisi durumuna getirdi. İlk kez ne zaman karşılaştıkları pek açık değil - Joan Halperin'in belirtiği gibi, belki 1886'daki sekizinci izlenimci sergide, Seurat'ın **Grande Jatte Adası'nda Pazar Öğleden sonrası** adlı yapıtının önünde, belki daha önce. Yeni biçem için gereken görünür bilimsel temelden büyülenmişti ve ruhbilimci arkadaşı Charles Henry ve Amerikalı bilim adamı Ogden Rood'un kuramlarına dayanarak, tümü cebirsel işlemler içeren çözümlemeler yapmaya bayılıyordu. Bir sanat tarihçisinin kısa zaman önce ortaya attığına göre Seurat, onun çalışmasını dayandırdığını düşündüğü kuramları yanlış anlamıştı; ve insan, Fénéon[4]un bilimsel bilgisinin nerelere değin uzandığını ve bunun ne kadarının, onun hem estetik üzerine düşüncelerinin hem de bir anarşist ütdpya imgesinin altında yatan usçu dünya görüşünün yalnızca bir dışavurumu olduğunu merak ediyor.

Paris'teki tüm ressamlar içinde, anarşizme en çok ilgi duyanlar Yeni-İzlenimciler'di. Camille Pissaro, Paul Signac, Maximilien Luce ve diğerleri, dergiler için kapak tasarımları çizerek ve anarşist amaçlara parasal yoldan katkıda bulunarak, anarşist hareketi hep desteklediler. Yine de, Seurat'ın bu hareketin içinde bulunuşu belirsiz gibi gibi görünüyor; Fransız toplumunu sarsan ve anarşist eğilimler taşıyan

* Metnin orijinalinde, argoda 'onüç' anlamına gelen "baker's dozen", yani "ekmekçi düzinesi" deyişi kullanılmış; dolayısıyla Fénéon'un devlet adamlarını aşa gılaması söz konusu. (Ç.N.)

** Madde 1. Hiçbir şey yok. Madde 2. Kimse, bir önceki maddeyi uygulamak zorunda değildir. (Ç.N)

sanatçıları halk içerisinde daha belirgin bir konum almaya iten anarşist 'eylemle propaganda' dalgasından önce, 1891 yılında öldü. Ama, bazı eleştirmenlerin **Grande Jatte** gibi bir tabloda küçük buruvazinin acıklı zevkleri, ya da giderek daha çok birbirine karışmaya başladığı bir anda, sınıflar arasındaki ayrımlar üzerine toplumsal bir yorum görmüş olmalarına karşın, Fénéon'un bakış açısı hiç de öyle görünmüyordu. Yapıt ilk sergilendiği zaman, konusunu **"une dominicale et fortuite population en joie de grand air"** * diye betimledi, ve sonra makalesinin geri kalanını, yapıtın toplumsal içeriğine dikkat çekmek yerine, resmin dayandırıldığı renk kuramlarını açıklamaya ayırdı. [5]

Seurat'ın yaşamının sonunda, Fénéon'un Seurat'la olan ilişkileri biraz sorunluydu - Fénéon, Signac'ı konu alan bir tekyazımında, Seurat'nın etkisinden söz etmemek yanlışında bulunmuştu- ve Seurat öldüğünde, Fénéon oldukça soğuk kaçan bir biçimde, onun meslek yaşamının yalın, zamandizinsel bir anlatısını yayımladı; yaşamın geri kalanında Seurat'nın anısına sadık kalmasına, yapıtlarının tanıtımını yaparak ve el değiştirmelerini denetleyerek onun ününü korumak için çok uğraşmasına karşın.

Anarşist ressamların çoğu, anarşist görüşlerini sanatlarında dile getirmekle pek ilgilenmedi; oysa anarşist bir dergi için arasıra kapak hazırlayacak ve çalışan sınıfın yaşamından görüntüler sunarak anarşist propaganda yapacak denli istekliydiler. Daha önemli resimlerinde, aralarında siyasal bakımdan en bilinçli durumda bulunan, sonraları da Komünist Parti'nin sadık bir üyesi olan Paul Signac'ın görüşlerini paylaşmış görünürler:

Anarşist ressam anarşist resimler ortaya koyacak olan değil, paraya pula bakmaksızın, tüm benliği ve kişisel çabasıyla, burjuvaziye ve resmî geleneklere karşı savaşacak olandır... Konu hiçbir şey demek değildir, ya da sanat yapıtının yalnızca bir bölümüdür, diğer öğelerden, renkten, çizimden, kompozisyondan daha önemli sayılamaz... [6]

Fénéon ve arkadaşlarını, anarşizme olan yaklaşımlarını daha açık biçimde tanımlamaya zorlayan, 1890'ların başında Fransa'daki bir dizi terör eylemi ve yetkili makamların bunlar karşısındaki tutumuydu. Bir önceki onyılda, 'eylemle propaganda'nın somut örnekleri vardı -Lyons'daki müzik salonunda bir bomba, Paris Borsası'na atılan bir şişe sülfirik asit-, ama 1892 ile 1894 yılları arasında Paris'te onbir büyük patlama oldu ve 1894 Haziran'ında Cumhurbaşkanı Sadi Carnot, Lyons'u ziyaret edişi sırasında bir İtalyan anarşistince öldürüldü. Bu olaylar, kendi masalsı anarşist kahramanlarını üretti; Ravachol adıyla bilinen, çok sayıda acımasız cinayetten ve bombalı saldırıdan suçlu bulunan, onu göklere çıkaran şarkıların ve Feneon'un şu biçimde betimlediği bir tahta baskı resmin konusu olan adam gibi:

Yoldaş Ravachol -başı, gururlu, güçlü ve dingin ve çıplak göğsü giyotinin dikey direkleri ve üçgen bıçağında biçimlendirilmiş. Uzakta ekinler dalgalanıyor, ve güneş bir bayram töreni içinmişçesine, yükseliyor.

Emile Henry (Fénéon'un arkadaşı, bilim adamı Charles Henry ile ilişkisi yok), "Suçsuz insan yoktur" biçiminde ortaya koyduğu ilkeye dayanarak Saint-Lazare Garı yakınındaki kalabalık Café Terminus'u bombalayan 22 yaşındaki genç adam, Fénéon'un bir arakadaşıydı ve Feneon onun bu eylemini onaylar göründü. Bir yıl önce, Barcelona'da otuz kişinin ölümüyle sonuçlanan bombalama eylemi karşısında da aynı tutumu takınmıştı: "Barselona'da otuz suçsuz insan! **J'ai de la mefiance**"** [7] Ve "terörizmin anarşist eylemlerinin, Reclus ve Kropotkin'in kitapçıklarının yirmi yılda yaptığından çok daha fazla propaganda yaptığına" inanıyordu. Elbette, anarşist aydınların terörizm karşısında tutumları vardı, (x) "Kuşkuluyum."

ve çoğunluğu bunu onaylamasa da, en azından kınamayı reddediyordu. Ünlü

* açık hava eğlencesindeki, pazar günlerine özgü ve beklenmedik bir kalabalık" (Ç.N.)
** "Kuşkuluyum" (Ç.N.)

coğrafyacı ve önde gelen bir anarşist kuramcı olan Elisée Reclus şöyle yazıyordu:

Eğer içi öfkeyle dolu, dış dünyadan soyutlanmış bir birey, kendisini kötü yetiştiren, kötü besleyen, kötü yönlendiren bir toplumdan öcünü alırsa, ne diyebilirim ki?.. Talihsiz adama karşı tavır almak, böylece onu ve onunla aynı yazgıyı paylaşan milyonlarca insanı ezen bu aşağılama ve baskı düzenini dolaylı yoldan da olsa haklı çıkarmak -hiçbir zaman![8]

Fénéon, elbette ki bundan da ileriye gitti. Kendisi bir bombalı saldırıda bulunacak denli ileri gitti mi? Joan Halperin, bunu yaptığına inanıyor. 4 Nisan 1894'te, senatonun yakınında, çoğunlukla milletvekillerinin uğradığı bir işletme olan Restaurant Foyot'ta bir bomba patladı. Kimse ölmedi, ama Laurent Tailhade, tanınmış bir şair ve önde gelen bir anarşist yaralandı ve bir gözünü yitirdi. Birkaç şüpheli vardı: Polis, suçlunun Armand Matha adında, halkı ayaklanmaya iten yazıları nedeniyle uğradığı kovuşturmadan sakınmak amacıyla kaçtığı İngiltere'den yeni dönmüş bir berber olduğuna inanıyordu. Emile Henry'nin arkadaşıydı ve onu Café Terminus'u bombalama tasarısından vazgeçmesi için kandırmaya çalıştığını öne sürdü, ama Henry tutuklandıktan sonra, bomba yapımında kullanılan gereci onun odasından başka yere aktarmıştı.

Başka bir olası sanık, sonradan önemli bir sendikacı olan, genç, anarşist bir makina ustası Paul Delesalle'dı. Kırk yılı aşkın bir zaman sonra, sosyalist hukukçu ve tarihçi Alexandre Zévaès, bombayı koyanın gerçekte Delesalle olduğunu ileri süren kanıtlar ortaya çıkardı, ama bu, Delesalle'ın dul eşince sert - ve inandırıcı- bir biçimde yalanlandı, ve Delesalle o zaman da polisin dikkatinden uzak kalmayı bilmişti. [9]

Ve bir de Felix Fénéon. Polis, iki yıl önceden onun için bir dosya açmıştı (bunun Üçüncü Cumhuriyet'in sonuna, 1940 yılına değin saklanması gerekecekti) ve 17 Haziran'da tutuklanarak Foyot saldırısı üzerine sorgulandı. Polis onu suçlamak için yeterli kanıt bulamadı, ama o cezaevinde tutuldu ve sonra, Haziran'daki Cumhurbaşkanı Sadi Carnot cinayetinin ardından fesat tertibiyle suçlanarak, önde gelen birkaç aydınla birkaç sıradan suçlunun içinde bulunduğu otuz anarşistin yargılandığı ünlü **Proces de Trente*** ın davalılarından biri oldu. Polis burada da suçlamaları sertleştiremedi ve üç hırsızın dışında, tüm davalılar aklandı. Fénéon, dava anındaki sorgulanması sırasında, soğukkanlılığın ve nüktedanlığın etkileyici bir örneğini sergiledi. Tanıklığından alınan bir bölüm, onun hukuksal işlemler karşısındaki davranış biçimini çok iyi simgeler:

Yargıç: Onbir ateşleme kapsülü ve küçük bir cıva şişesi işyerinizde bulundu. Onları nereden edindiniz?

Fénéon: Cıvayı ve küçük teneke tüpleri, Mart'taki ölümünden sonra, babamın odasında buldum.

Yargıç: Anneniz ifadesinde, babanızın, ateşleme kapsüllerini sokakta bulduğunu söyledi.

Fénéon: Bu olası.

Yargıç: Bu olası değil. İnsan yolda ateşleme kapsülleri bulmaz!

Fénéon: Ancak... sulh yargıcı bir gün bana dedi ki"O ateşleme kapsüllerini pencereden dışarı atmalıydın". Gördüğünüz gibi, insan yolda öyle şeyler bulabilir. (Gülüşmeler).

Gerçekten de, Fénéon'un ateşleme kapsüllerini nereden bulduğu hiçbir zaman yeterince açıklık kazanmadı. Belki bir arkadaşının, polisçe aranma tehlikelesi altında bulunan odasından almıştı onları: Belki de daha netâmeli bir amaç için.

Profesör Halperin, onun bu kapsülleri kendi başına kullanmaya oldukça hazır olduğuna inanıyor. Yapıtın geri kalanıyla biçemsel olarak pek de uyuşmayan biçimde, Fénéon'un bombayı, Restaurant Foyot'a kesin olarak nasıl yerleştirdiğinin canlı bir anlatısıyla başlıyor kitabına. Ancak, bunun kanıtı olarak ileri sürülen, tam anlamıyla inandırıcı görünmüyor. Şair ve eleştirmen André Salmon'un belirttiğine göre (ne zaman

* Otuzlar Davası

André Salmon'un belirttiğine göre (ne zaman ve kime? Halperin yalnızca "Bu, yazara aktarıldı" diyor), Fénéon'un Hollandalı anarşist arkadaşı Alexander Cohen'ın karısı ona (Salmon'a) yaşlılığında Fénéon'un Cohenlar'a "bombalama olayındaki sorumluluğunu acığa vurduğunu söylemiş. Bu üçüncü ağızdan kanıtın nasıl değerlendirilmesi gerektiğini bilmek zor; ama Fénéon Cohenlar'a birşey söylemiş bile olsa, bu, Fénéonsal şaşırtmacanın bir başka tipik örneği olamaz mıydı?

Hiç kuşkusuz, mahkemede verdiği ifadesi sırasında Mallarme, kendi Feneon izlenimiyle, soğuk, anlamsız terörizmin bir eylemini bağdaştırmayı güç bulmuştu:

Félix Fénéon'u tanırım. Herkesçe sevilen birisidir. Ona dostluğumu sundum, çünkü o, soylu ve dürüst bir adamdır ve çok üstün bir aydındır... Şimdiye değin ne ben duydum Fénéon'un sanata yabancı bir konuyu tartıştığını, ne de konuklarımdan herhangi biri duydu. Düşüncesini dışavurmak için, yazından başka herhangi birşeyi kullanmanın ötesinde olduğunu biliyorum.

Ama belki de bu, Fénéon'un görüşlerinden çok, Mallarmé'nin konuk odasının ortamı üzerine birşeyler söylüyor. İnsan, suçsuzluğu varsayarken dikkatli olmalı, Profesör Halperin'in savı tam anlamıyla inandırıcı olmasa bile. Dr. Joaquin Romero Maura'nın araştırmaları sonucunda, daha da ünlü bir başka kuramcı anarşist, etkin uluslararası protestolara karşın 1909'da idam edilen İspanyol eğitimci Franco Ferrer, İspanya kral ve kraliçesini öldürmeye yönelik bir tasarıyı da içeren gizli terörist tasarılara, o zaman ya da daha sonra sanıldığından çok daha fazla karışmıştı. [10]

Kuramsal anarşizmle, 'eylemle propaganda' arasındaki sınırı ayırt etmek güçtür. Kaynaklar her zaman güvenilir olmayabilir ve polis tutanaklarıyla uğraşmak, özellikle zordur: Polis görevlileri, devrimci hareketlerle savaşmakta ne denli etkili olduklarını göstermek için, bu hareketlerin gücünü ve üyelerinin azmini abartmaya eğilimlidir. Sızdırdıkları bilgiler çoğunlukla belirsiz olan kişilere güvenirler.

Her yerde olduğu gibi Fransa'da da, bazan polisin kendisi devrimci hareketler yönetti. Restaurant Foyot'ta bir gözünü yitiren Laurent Tailhade'in, bombalama eyleminin, polisçe gerçekleştirilmiş bir kışkırtma eylemi olduğuna inandığı söyleniyor. Bir kaza kurbanı olsa bile, Tailhade'in bir şüpheli olma olasılığının bütünüyle gözardı edilemeyeceği, doğrusu yine de ileri sürülebilir. Henry'nin Café Terminus saldırısı üzerine yaptığı yorum, Tailhade'in adını kötüye çıkarmıştı: **"Qu'importe les victimes si le geste est beau!"** (Kesin olarak ne söylediği, değişik biçimlerde aktarılmıştır, ama -"Davranış güzelse, kurbanların ne önemi var?" temel düşüncesi, yeterince açıktır.) Ve 1901'de, cezaevinde bir yıl geçirmesine yol açan yazısında, hâlâ çara ve cumhurbaşkanına suikast düzenlemeye çağırıyor ve birisinin,

yoksulların çektiği acılara gülen, onların kanını emen, belini büken ve bunun karşılığını da boş sözlerle ödeyen tüm sömürücüleri, çarların, cumhurbaşkanlarının, başbakanların, memurların, bakanların ve kepaze rahiplerin utkun ayaktakımını

yüreğinden vurmasını diliyordu.

Foyot saldırısının iç yüzü ve Feneon'un bundaki rolü bir yana, Otuzlar Davası'ndan sonra Fransa'daki anarşistler, terörizmin bireysel eylemlerinden vazgeçti, ve çoğunluğu, devrimci sendikacılığın yeni yöntemlerini ve genel grev yoluyla eyleme geçmeyi benimsedi. Ve aydınların ilgi duymayı sürdürmesine karşın -Fénéon anarşist edimlere birkaç yıl daha para yardımında bulundu-, anarşist hareket bir kez daha öncelikle çalışan sınıfa ilişkin bir olay durumuna geldi; şöyle ki, ortalama anarşist, bir aydın ya da **lümpenproletaryanın** toplumun tabanında yer alan bir üyesi değil, bir işçiydi, Maitron'un deyişiyle, "sosyalist ailenin diğer üyelerinden çok da farklı değildi", ve ne olursa olsun [anarşist hareket], bütün çalışan sınıf hareketinin yalnızca küçük bir bölüngüsüydü. (Jean Maitron'un oranladığına göre, 1914 yılında 1000 etkin anarşist militan, anarşist bir gaze-

te okuyan 4500 yandaş ve anarşist düşüncelere belli belirsiz ilgi duyan yaklaşık 100.000 kişi vardı.)

Félix Fénéon'a gelinecek olursa, 1890'ların sonlarında onun yaşamı da değişmeye başlamıştı. Savaş bakanlığındaki işini yitirdi ve çıkardığı **Revue Blanche** için, yayımının durduğu 1903 yılına değin çalıştı. Sonra Bernhaim Jeune adındaki bir sanat galerisinde satış sorumlusu oldu ve bir hayli başarı kazanmış göründü. Zaman zaman sergi kataloglarına tanıtım yazıları yazmayı vel gazetelerde karamsar "üç satırlık roman"larını yayımlamayı sürdürdü- Halperin'in bazı örneklerini sunduğu korkunç ve alaycı, yaşanmamış olaylar:

Noisy'nin dış mahallelerinde, 70 yaşındaki Louis Delilleau, yere düştü, öldü, güneşçarpması. Çabucak, köpeği, Fido, kafasını, yutuverdi.

Birisi onun toplu yapıtları içerisinde, gündelik yaşam üzerine kurulu bu alaycı yorumlardan çok sayıda okursa, onun, etkin anarşist geçmişinin etkisini üzerinden atamadığı duygusundankurtulamaz. Bunlardan bazıları, gerçekten de patlayıcılarla ya da bombalarla ilgiliydi:

Kurşun, barut ve bir kovanın içinde çivilerle birlikte bir ateşleme fitili: Reims'daki bir bürokratın,Bay Martin'in evinin yakınında bulunan gereçler.

Caen'deki bir havaî fişek yapımcısı, Bay Lebourgeois, kendi yaptığı bir bombanın patlaması sonucu öldü. Bay Matrat ve beş kişi daha can verdi. [12]

Bunların pek çoğu, garip şiddet eylemleriyle ya da ölümcül kazalarla ilgiliydi, aynı zamanda, motorlu taşıtların tehlikelerine ilişkin bir saplantıyı da barındırıyordu. Sanki Fénéon, hergünkü korkuyu ve Üçüncü Cumhuriyet'teki gündelik yaşamın bilinçsiz acımasızlığını göstermek için okuyordu bıkıp usanmadan basını.

1914 yılında, Fénéon'un hem bir eleştirmen olarak yapıcı yılları, hem de etkin bir anarşist olarak yıkıcı yılları geride kalmıştı; ve Bn. Halperin, onun sonraki yaşamı üzerine pek birşey söylemiyor, daha çok şey bilmeyi -örneğin, Halperin'in kısaca değinip geçtiği, sanat galerisinde çalıştığı dönemdeki etkinlikleri ya da komünizme yönelişi gibi- istemeye yetecek denli ilgi uyandırmış olmasına karşın. Biraz onun özel yaşamından söz ediyor - ve bazı yerleri oldukça anlamsız-, ama Halperin'in tüm araştırması, kavrayış biçimi ve ilgisine karşın Fénéon, ondokuzuncu yüzyıl sonlarındaki bazı belli başlı sanatsal hareketlerin merkezinde ve bunların serpildiği toplumun en uç noktasında, gizemli bir kişilik olarak kalıyor.

Fin de Siecle Fransa'sında Anarşizm ve kültürel Politikalar adlı kitabında Richard D. Sonn, aynı oluşumu, daha geniş bir bakış açısıyla irdeliyor. Anarşist militanların, tıpkı devrimci çalışan sınıfın içerisindeki konumlarında olduğu gibi, 1890'ların Paris'indeki öncü sanatçı ve yazarların arasında da azınlık durumunda bulunmasına karşın, düşünceleri ve simgeledikleri devrimci ruh, onların varolan çevresinden çok daha geniş alanlara yayılmıştı. Sonn, işte bu etki alanlarını betimlemeye -daha doğrusu ayrıntılı bir haritasını çıkartmaya- koyuluyor: anarşist buluşma yerlerinin anarşist gazetelerin bürolarının ve anarşistlerin sıkça uğrdaığı kafelerin ve gece kulüplerinin yerlerini gösteren bir Montmarte haritası sunuyor. Anarşizmin yasal dayanağı üzerinde de duruyor, ve 1879 yılında, komünistlere genel af çıkarılmasıyla başlayan, 1881'deki basın yasası ve sendikalaşmaya izin veren 1884 yasasıyla süren liberal anlayışın, anarşizmin yayılmasını nasıl olanaklı kıldığını gösteriyor. Ama sonra, 1890'larda, cumhurbaşkanının öldürülmesinin ardından, şiddete yönelik kitlesel kışkırtmalarda olduğu gibi, kişisel kışkırtmaların da suç kapsamına alınmasını öngören ve solcuların **"lois scelerates"**, yani **"alçakça"** diye nitelendirdiği yasaların yürürlüğe konulmasıyla, anarşist etkinliklerin engellenmesi yoluna gidildi.

Profesör Sonn, anarşist çevreyi ve onun düşünce yapısını anlamak istiyorsak, özellikle Emile Pouget'in sert ve direşken haftalık dergisi **Le Père Peinard**'ında kullanılan argoyu

tanımamız gerektiğini de öne sürüyor. Dilbilimin de ötesine yapılan bu gezintiyi, altından kalkılması oldukça güç bulduğumu kabul etmeliyim, belki de Sonn'un sözünü ettiği bazı Pouget okurlarıyla aynı durumdaydım: "Alt-sınıftan anarşistlerin, anlam bakımından mantıklı sınıflamaları birbirine karıştırmış olduğunu varsaymak akla uygun görünüyor." Bence **Le Père Peinard**'ın dili, işçilerin günlük konuşma diline olduğu kadar, buruva katılımcılarının montmarte argosuna ilişkin düşüncesine de çok şey borçlu olan, yapay bir yapılanmaydı. Pouget'in kendisi orta-sınıf bir aileden geliyordu, ve ailesi yoksul düştüğü için liseden ayrılmak zorunda kalmasına karşın, **Le Lycéen Républicain** adlı bir gazeteyle, gazetecilik yaşamına çoktan başlamıştı bile. Doğrusu **Le Père Peinard**, gazetecilik ve yazın alanında üstün bir başyapıttı ve yalnızca 476 düzenli sürdürümcüsü olsa da, çok etkiliydi kuşkusuz. [13]

Profesör Sonn, geri kalanımızın [anarşist argoyu tanımayanların], 1890'ların sanatındaki anarşist içeriği bütünüyle ayırt etmesinin güç olduğunu savunuyor. Tıpkı sanatçıların ve yazarların yaptığı gibi, varolan estetik ve toplumsal geleneklere meydan okuyan her sanatsal eylemi, anarşist olarak nitelemeye yöneliyor. Bu yüzden, eleştirmen Albert Thibaudet'nin, sosyalist Auguste Blanqui'nin savunduğu sürekli devrim düşüncesi ile simgeciliği karşılaştırırken yazdıklarından alıntı yapıyor: "Simgecilik, yazını belirsiz bir devrim düşüncesine, sanatsal bir Blanquizm'e alıştırdı." Gerçekte Thibaudet, Remy de Gourmont'un, 1892'de **Revue Blanche**'ta yazdıklarını yineliyordu: "Simgecilik, tam anlamıyla 'özgürlük' sözcüğüyle, şiddet yanlısı olanlara göre de 'anarşi' sözcüğüyle çevrilemede * bulunur."

Sanatın her türüne, ayrı başkaldırı ruhunu taşıdığı gözüyle bakılıyordu: l'Oeuvre Tiyatrosu'nda İbsen'in **Bir İnsan Düşmanı** adlı oyunu, Durand Ruel galerisindeki bir Gaugin sergisiyle aynı anda gösterime girdiği zaman, şair Charles Morice, "Oeuvre'da ve Durand-Ruel'de aynı oyun sergilendi." diye yazmıştı. 1848'de Bakunin kenti yakınlarındaki barikatlarda savaştığı için, Wagner'in de bir anarşist olduğu ileri sürülüyordu; üstelik, "Rue Mouffetard'ın Papa'sı" olarak tanınan inatçı ve kuramcı anarşist Jean Grave, Signac'ın ütopyacı resmi **Uyum Zamanında**'yı da yayımladığı anarşist dergi **Les Temps Nouveau**'da, Wagner'in **Sanat ve Devrim** adlı yapıtının bir çevirisini yayımlamıştı.

Belki de Sonn, "Anarşizm ve Japonizm, benzer kültürel değerleri yansıtan, birbirine koşut ve özerk ilkelerdi." diye yazarken, tüm gelişkin sanatın bir bakıma anarşist olduğu görüşünü, sanki biraz tutarsız bulduğunu vurguluyor. "Japon estetiği" diye sürdürüyor, "kısaca, gelişmiş bir düzen diye tanımlanabilir". Seurat gibi bazı Yeni-İzlenimci ressamlar söz konusu olduğunda, bu görüşün bütünüyle yersiz olmamasına karşın, içinde tam anlamıyla anarşist bir şeyler barındırdığı da söylenemez. Bir kez daha, anarşist ressamların yalnızca anarşist sanat ürünleri ortaya koymak zorunda olmadıkları, ama yine de, yaptıkları herşeyin, bir anlamda anarşizmin dışavurumu olarak değerlendirilebileceği çelişkisine dönüyoruz.

Sonn'un da belirttiği üzere, Toulouse-Lautrec gibi bir ressamın, Japon "süzgün dünya"sının sanatçılarına bilinçli eğilimleri olduğu doğrudur, ama aynı zamanda, toplumsal eleştiri öğeleri taşıyan resimler de yaptı ki, Feneon, le Père Peinard'daki bir yazısında., "yaşlı, bunak kapitalistlerin, kucağına oturmuş ve biraz para uçlanması için köpeksi ağzını yalayan kızlarla birlikte olduğu zamanki yüzünü yakalamakta onun üzerine yok" diye yazmıştı. (Orijinal anlatım daha canlı, ama çevrilmesi neredeyse olanaksız: **"Y'en à pas deux comme lui pour piger la trombine des-capitalos gagas attables avec desfilasses a la coule qui leur léchent le museau pour les faire carmer."**). İnsanların, Japon resimlerine baktıkları bir yerde bulunduysanız, bazı anarşistlerle karşılaşmışsınızdır. Anarşist kafelere uğradıysanız, Japon resimlerine bakan in-

* Çevrilmek: Bir söze ya da davranışa bir yol bularak, kendi yararına uyacak biçimde anlam vermek, tevil etmek.

sanlarla karşılaşmış olmalısınız, ve bu ikisi arasındaki ilişkinin daha fazla olması gerekmez.

Sonn, 1893 yılında 17 yaşında olan Francis Jourdan'ın anılarından, anarşist onyılın özünü betimleyen bir alıntı yapıyor:

Bu ne dinamizm ve bu ne dinamit! Patlayacağını tasarlamadığımız, yeni patlayıcılarla yüklü, havaî fişeklere, ışık şölenlerine dönüşen yeni sanat... bombaları

Yani sanat ve politika, Jourdan'ın deyimiyle "(Maeterlinck'in oyunu) Prenses maleine ve Ravachol arasındaki görünmeyen akrabalık" içerisinde bir araya gelmişti. Yaklaşan binyıla (x) ilişkin, odaklanmamış bu genel coşku, yalnızca, şimdi birbirinden çok ayrı görünen sanatsal hareketleri birleştirmekle kalmamış, insanları siyasal olarak bir görüşten diğerine yönelmeye itmişti. Maurice Barres, ulusçu bir askerî diktatörlük kurmaktan söz eden, 1880'lerin Boulangist hareketinden, özgürlükçü anarşizme kaymış, sonra yeniden, aşırı tutucu ulusçuluğa dönmüştü.sonradan Katolik inancı ve gerici görüşleriyle tanınan şair ve oyun yazarı Paul Claudel, gençlik döneminde, "Kimse, bizim 1890'lar Fransa'sında soluduğumuz anarşizmin güzel havasını daha büyük bir hazla koklamamıştır." diyecektir. Marquis de Mores gibi Yahudi karşıtları ve d'Uzes Düşesi gibi kralcıların, anarşist harekete yardımda bulunmak için tasarıları vardı; hem Düşes, Millet Meclisi'ni bombaladığı için idam edilen Auguste Vaillant'ın kızını evlât edinmeyi bile önermişti.

Fransa'yı iki kutuplaşmış düşünceye ayıran Dreyfus olayı bile, insanların beklenmedik görüşlerde olduğunu bulgulamıştı. Politika, sanatın bütünleştirmiş olabileceği insanları bölebilirdi: Dagas, 1898 Eylül'ünde ölen Mallarme'nin anısına yapılan bir toplantıya katılmaya karşı çıkmıştı; çünkü bu, Dreyfus yandaşlarıyla birleşmesi anlamına gelebilirdi. Fénéon ve **Revue Blanche**'ın çevresinde toplananlar ise tutkulu Dreyfus yandaşlarıydı, ama çok ilginçtir ki, Bn. Halperin'in anlattığına göre bu, Feneon'u, Dreyfus'ün suçlu olduğunu kanıtlamak için gerçekdışı bir mektup hazırlayan ve bu ortaya çıkınca da kendini öldüren Albay Henry adına bir anıt yapılmasına destek veren Paul Valery ile arkadaş kalmaktan geri koymadı.

Richard Sonn'un kitabı, 1890'larda Paris'teki düşensel ve sanatsal yaşamı oluşturan pek çok düşünsel arasındaki etkileşimi başarıyla gözler önüne seriyor ve pek canlı bir anlatı sunmasa da, o döneme özgü genel coşkuyu aktarıyor. Hem onun, hem de Joan Ungersma Halperin'in çalışması, 1890'ların, yirminci yüzyıl modernizmince özgürleştirmeyi bekleyen bir çöküş dönemi olduğu yolunda kimi zaman çizilen tablolarla bütünüyle çelişir biçimde, fin-de-siècle dönemindeki sanatsal ortamın bir yaşamsallığı olduğunu gösteriyor.

(*) **millenium:** kıyametten önce, barış ve esenliğin hüküm süreceği farzolunan bin yıllık dönem.

Dipnotlar:

1) Félix Fénéon, "Ku Klux" Oeures plus que completes, ed. Joan U Halperin (Geneva: Droz, 1970). Vol. I, p. 401.
2) Eugenia W. Herbert, *The Artist and Social Reform: France and Belgium*, 1885-1898 (Yale University Press, 1961).
3) Jean Maitron, *Le Mouvement Anarchiste en France*(Paris: Maspero, 1975)
4) Alan Lee, "Seurat and Science," *Art History*, Vol. 10, No. 2 (June 1987), pp. 203-223.
5) Oeuvres plus que completes, 1, p. 137
6) Robert L. and Eugenia W. Herbert, "Artists and Anarchism: Unpublished Letters of Pissaro, Signac and Others." The Burlington Magazine, Vol. CII, No 692. (November, 1960). See also Sonn, p. 149.
7) Oueres plus que completes, Vol. II, p. 925.
8) Max Nettlau, *Elisée Reclus: Anarchist und Gelehrter* (Berlin: der Syndikalist, 1928), p. 248. For a discussion of Reclus's attitude see Marie Fleming, *The Anarchist Way to Socialism: Elisée Reclus and Nineteenth-Century European Anarchism* (Rowman, 1979).
9) See Jean Maitron, *La Syndicalisme Révolutionnaire: Paul Delesalle* (Paris: Les Editions Ouvries, 1950) pp. 49-64.
10) J. Romero Maura, "Terrorism in barcelona and its Impact on Spanish Politics, 1904-1909," *Past and Present*, No. 41 (December 1968), pp. 130-183; also J. Romero Maura, La Rosa del Fuego (Barcelona: Ediciones Grijalbo, 1975) pp. 250-258.
11) Jean Maitron, *Historie du Mouvement Anarchiste en France*, Vol. I, p. 470.
12) *Oeuvres plus que completes*, Vol. II, pp. 762, 815.
13) Maitron, *Historie du Mouvement anarchiste*, Vol. I., p. 147.
14) Richard, *The Reactionary Revolution: The Catholic Revial in French Literature, 1870-1914* (Ungar, 1965), p. 227.

KÖRLER MESELİ

Beliz Güçbilmez

13 MART

Her kent yeni bir yaşamdır... Öyle midir? Garda başlayan yeni yaşamım inadına bildik bir toz bulutuyla, bildik bir uğultuyla karşılıyor beni.

Adamın biri uykusundan sıçrayarak uyanmıştır. Yanında yatan şişman karısını uyandırıp bütün yaşamların birbirinin aynı olmasını sağlayacak formülü sonunda bulduğunu müjdelemiştir heyecandan tıkanarak. Ertesi gün önce kentler sonra ülkeler arası yazışmalar başlamıştır. Bütün garların aynı ölümcül benzerlikle yeniden yapılması sağlanmıştır. Yeryüzündeki bütün garlara yeryüzündeki bütün dillerde "NEREYE GİDERSEN GİT, AYNI YAŞAMI SÜRÜKLEYİP HERKES GİBİ ÖLÜRSÜN." yazılı bir tabela asılması karara bağlanmış ancak bu karar bilmem hangi nedenle uygulamaya konulmamıştır.

3 TEMMUZ

Sahafın anlattıklarından hakkında bildiğim tek şeyin artık yaşamıyor olduğu bu günlük yazarının adı Sadık olmalı. Ne ki sadakati herhangi birine değil salt zamana ve ölüme dair...

20 MART

Kentte yürürken hiçbir isim, hiçbir tabela yazısı ezberlemiyorum. Böylece ayrıldığım kentte bıraktığım alışkanlıklarımın yerine yenileri üremez sanıyorum. Belki de fena halde yanılıyorum. Bugün pansiyona dün geldiğim yoldan gelmedim. Yemeğimi her gün başka yerde yemeyi planlıyorum. Bunun da bir alışkanlık ve alışkanlıkların da mitoz bölünmeye tabi olduğunu bilmezlikten geliyorum. Ben'i aldatmayı başkalarına bırakmıyorum...

8 NİSAN

Siniciler Pansiyonu... Kentin bana en yaraşan mekânı... Büyük dedeleri kuşaklar boyu sini yapmış olabilir elbet ama zorlamayla da olsa sinenlerin yaşadığı bir yer olarak kabul edilebilir pekala.

Bir yaşam boyu en çok lanetlenilenin tuzağına düşmüş bulunan ben duvarlarla konuşmanın deliliğime delilik katacağı düşüncesiyle, bir günceyi doldurmanın budalalığı arasında gidip gelmelerin sonunda yazının tansıklı kollarına sığınıyorum, yaşlı bir fahişenin kucağında ağlar gibi. Otuz yaşım, kaygısız başım...

8 TEMMUZ

Sadık'ın günlüğünü yazdığı kente gelme düşüncesi belki de yaşama bir kez daha başlamamı sağlayabilir. Sana sunduğum bir tabula rasa Sadık. Günlüğün okundukça işlenip yazılmayı uman tabula rasa...

24 NİSAN

Bir masal kitabı yazmayı düşünüyorum. "O zamanlar, bir gelişmişlikle bir gelişmemişliğin arasında köprü olduğu söylenen ve bu yüzden insanları köprüaltı çocuklarına benzeyen o ülkede, bomboş duvarlar, bomboş yürekleri anımsatmasın diye duvarlara resim asmak gerektiği henüz bilinmiyormuş."

Sıkıntıların ilacı canım alışkanlıklar. Haftanın çift günleri bir üst sokaktaki berbere gidiyorum. Sakalsız kendim, kendimin Y efekti oluyorum. "(Kötü bir nükte, ama olsun karalamayacağım. Yazarken güzel olacağını sanmıştım; şimdi bakıyorum da çirkin bir böbürlenmeden öteye geçememişim. Böyle olduğunu bile bile karalamayacağım işte ünlem)"

Penceremin tam karşısında Lezzet Köftecisi. Sabahları Lezzet Bey'le selamlaşıyoruz.

13 TEMMUZ

Siniciler'de Sadık'ın kaldığı odaya yerleştim bugün. Yaptığım ilk iş yolculukta okuduğum dergiden kestiğim Bruegel'in "Körler Meseli"ni duvara yapıştırmak oldu. Köftecinin önünde tavla oynayan yaşlılardan şişman olanı Lezzet Bey olmalı. Göz göze geldik. Gülümseyecek

oldum. Almadı selamımı...

18 TEMMUZ

Günlüğü üç günde bir okuma kararı aldım. Büyük sayılamayacak kos helvadan bir lokma daha almanın kavurucu isteğiyle helvanın biteceği düşüncesinin onarılmaz hüznü arasında en güzel yaşları yitip giden bir çocukluğu yaşar gibiyim.

HAZİRAN

"Ben hasta bir adamım." -Karaciğerim...- Yeraltına inemediğim için yerüstünde kaldım. Güneşin karşısındaki yenilgisinin utancıyla kör olan ve en yakın av diye kendi bedenini dişleyen köstebek...

TEMMUZ

Senin yüzünden her gün yeniden aynı kitabı okumaya başlıyorum. Yanımda getirdiğim tek kitap zaten. Sahaftaki rafta günlüğünle yan yana duran ve aynı şekilde ciltlenmiş bu kitabı almadan edemezdim. Her sayfada sana ait bir iz arıyorum. Soluğunu duyuyorum, defalarca okuduğunu seziyorum. Ama, ne altı çizilmiş bir satır, ne de kenarı işaretlenmiş bir sayfa... "Sadık bir gün tam burada bir nedenle okumayı bırakmış; bu tümce üzerinde düşünmüş, çok sevmiş anlatımı, kendine yakın bulmuş." Bu kadarını olsun söyleyemiyorum. Sürekli, bir haksızlığa uğradığımı düşünüyorum.

AĞUSTOS

Neden bu kent Sadık? Herhangi bir yer mi burası senin için? Yoksa alışkanlıklarını bıraktığın o kentten ayrılırken seni özellikle bu kente çeken bir güç var mıydı? Bir kasabada, bir köyde yaşayamazdın biliyorum bunu. Benim de yaşadığım ve ölmeseydin mutlaka parklarından ya da alanlarından birinde tanışacağımız o kentte bir kadın mı vardı? Evet, vardı.

Biliyorum, o kadını sevmenin tek nedeni yüzündeki anlam ve saçındaki kahverengi tonlardı. Ben de tanısam, bir kez bile görsem severdim onu. Zevkine hayranım üstat.

Anlamsız bir kalabalığın ortasında görmüştün onu. Nasıl da farklı gelmişti sana. Aşkını haykırıp da karşılık alamadığı o tek merkezli hüzün günleri bile onun farklı olduğu konusundaki düşüncelerini değiştirememişti. "O"na rağmen bir aşkı en gerçek haliyle yaşadın yıllarca. Her gün senin içinde ona ait hücreler büyürken ve senin hücrelerine hastalık bulaştırıp tek tek öldürürken, onun yaşamında hiçbir yerin olmadığını görüyordun. Güneşin altında çekilebilecek bütün acıları çektin, karaciğerini büyüterek ve uykularını küçülterek...

Sonra bir gün yaşadığın kentten ayrılıp güneye doğru gitti. Peşi sıra gidebilirdin. Yapmadın. Tam ters yöne doğru ilerleyip bu kente geldin. Onunla aynı gökyüzünün altında olmaya dayanamazdın artık. Yine de senin başının üstünden geçen yağmur bulutlarının onun üzerinden de geçeceğini düşündün gizlice...

O bulutlar hiç olmadı belki de...

AĞUSTOS

Bugün köftecide yemek yedim. Lezzet Bey tüm konuşma çabalarıma kayıtsız kalmayı başardı. Yokmuşum gibi davranıyor. Hiç olmamışım, hiç olmamışsın gibi.

Bu kadarını da haketmedim.

TEMMUZ

Sadece bana ait denizde aralıksız üç saat yüzdüm. Açıldıkça daha çok açılmam gerektiğini seziyordum. Kıyıdan uzaklaştıkça kendime yaklaştığımı biliyordum. Dönmeyebilirdim. Ama, canım rakıyla piyaz istedi.

Hem zaten bir şeye sırtını dönmenin, bir başkasına yüzünü dönmek demek olduğunu öğreneli çok oluyor.

AĞUSTOS

Pansiyondan çıkıp kent alanına doğru yürürken sağ tarafta, dışardan bakınca meyhane olduğu anlaşılmayan bir meyhane farkettim bugün. İçeri girdikten hemen sonra tuhaf bir irkilmeyle dışarı çıktım. Kapının üstündeki kütükte "Yeraltı" yazıyordu. Kuşkum kalmadı. Birçok gecem burada geçti. Meyhanenin adını ilk gördüğünde sen de benim gibi, bu kısır kentte "Notlar"ı okumuş birileri olabileceğine inandın mı? Bunu düşünmüş olamazsın. Ama hafifçe ürperdiğini

gizleme benden.

Rakı ve piyaz söylüyorum. Garson "Buranın müşterileri süreklidir. Seni ilk defa görüyorum ağbi." diyor. Şaşırıyorum...

EYLÜL

"Yeraltı"nın sürekli müşterisi oldum. Ben istemeden rakım ve piyazım geliyor. Garson çocuk bir tükenmez uzaklığı korumaya çalışır gibi.

Birkaç gündür günlüğe dokunmadım. Güzün lacivert hüzünleri kentin caddeleriyle birlikte yüreğimi de kaplıyor. Artık sen de günlüğün de canımı sıkıyorsunuz. Bu kadar acımasız olabileceğini tahmin etmezdim. Senin geçmişin, benim geleceğim, dünün yarınım oldu. Bir insan için bundan daha aşağılayıcı bir durum olabilir mi? Senin ayak izlerine basıyorum. Kendi izlerimi buluyorum.

AĞUSTOS

Her gün odamı toplamaya, iki haftada bir de çarşafları değiştirmeye gelen güzel gözlü, benim yaşlarımda gösteren ama aslında tahmin ettiğimden en az beş yaş genç olduğunu düşündüğüm gündelikçi kadına âşık olmaya karar verdim. Ona âşık olma kararımın temelinde ne güzel gözleri, ne de burada kadınsızlığın ve insansızlığın başıma vurması yatıyor. Salt aramızdaki uyak. Belki de mesleki uyum denilebilir. Bir günlükçü ile bir gündelikçinin hazin ve sonu önceden kestirilebilir aşkı...

EYLÜL

Sadık ne olur böyle yapma. İnsan bir kere sözcük oyunlarına başladı mı, bilirim sonu gelmez o işin. Biliyorum canın çok sıkılıyor. Ölesiye sıkılıyor. Neden yaşadığın kente dönmüyorsun sanki. Buraya her ne için geldiysen artık bitmedi mi? Ben boğuluyorum burada Sadık. Bu iğrenç kentte hep bir başka iğrenç kenti özlemekten yoruldum. Gidelim Sadık. Lütfen gidelim.

EYLÜL

Bu gece tuhaf bir şey oldu. Düşününce hiç olmamış hiç yaşanmamış gibi geliyor. Başlangıçta diğerlerinden farkı yoktu gecenin. Her gece gittiğim meyhanede ilk kez bir yabancıyla konuştum. Geldi masama oturdu. Onunla konuşan sesimi yadırgadım ilkin. Sesi vardı ama sözcükleri yoktu. Garip bir sıcaklık yayılıyordu kımıldayan dudaklarından. "Ümidi yitirmemek lazım. Yarının nelere gebe olduğunu kimse bilemez." "İnsanlar" dedim, "çok budalalar. Umut yarın ve yarın da ölümken, umutla ölüm arasında bir ilişki kuramıyorlar. Anlasana, anlamsızca sıçrayan kopmuş bir kertenkele kuyruğundan ya da gündoğumu yıldızlarından farkı yok insanoğlunun umudunun. "Tuhaf bir burkulmayla kalktı masadan. Meyhanenin kapısında görüp seyirttim peşinden. Puslu kent gecesinde önlü arkalı yürüdük köprüye kadar. Köprünün ortasına geldiğimizde sinirli parmaklarca nemli bir mendile atılmış düğüme benzeyen bakışlarını yüzümde dolaştırdı. "Yardım etmelisin. Tek başıma beceremem." Üstündekileri çıkardı. Zorlanarak korkuluğa tırmandı. Usulca dokundum sırtına. Sıcacıktı...

EYLÜL

İnanamıyorum... Senin ölümünü bir başkası yaşıyor. Neden engel olmadın? Hem sonra biri seni görmüş olabilir. Burası küçük bir kent. Lanet olsun çok yorgunum...

EKİM

Bir haftadır pansiyondan dışarı çıkmadım hiç. Perdeler çekili. Kentten çıkmama izin verirler mi acaba? Olmazsa birikmiş oda parasını şuraya bırakır gece gizlice giderim. Geç saatte otobüs bulunur mu? Yemeklerimi köfteci odaya gönderiyor. Aylarca bir selamını esirgedi ama en çok gereksindiğim de...

Defterini sakladım. Kimse bulamaz. Ya bulurlarsa? Bunlar iyi koku alır. Beni almaya geldiklerinde elleriyle koymuş gibi bulabilirler defterini. Sen olsan nereye saklardın Sadık?

Buna daha ne kadar dayanılır, bilmiyorum...

?

Korkuyla dolu geçiyor günler. Kaç gün oldu hiç bilmiyorum... Masanın başına geçip Körler Mesel'ine bakıyorum. Bakmıyorum, izliyorum. Resimde gözüm hep beş köre rehberlik eden altıncısına takılıyor, sana bakıyorum.

Bu gece de gelmediler ama yarın mutlaka...

Cezmi Koca

GÖRÜNGÜSÜZ KONUĞUN GÜNLÜĞÜ

ve sevişmek
bir kemanın sesi güze açılır

1.
zaman: seni öldürüşümün
bir gün sonrası.
çocuk ve günahkar olan örümceğin
zehrindedir bilincin
tüm denizler bir denize dökülür
hangi alacakaranlıktır
tutsaklıklar ve kumun savurduğu denizkızı
suretin: tarihinin
ve annenin ihaneti

usun kuyusunda
kirli ve
örtülü aşk dizeleri
bir hüzzam şarkının bitimindedir
aldatış, özlemin onama
aşkın körlüğün,
tükenir
bu şiirler yok olur.

2.
kitabın ilk sayfasından yapılma uçurtma takıldı ağaca. gerçekte hiç bir şeydi "rosebud". dal parçacığında yerinden kopan söz'ün süzülen kanatlarındaki mavi ve umut. kaybolanlar ülkesinin insanlarının anımsadıkları bir şey yoktu ve vardılar.

tülün ardındaki akrebin zerdüşt'ü sokmasından önceydi, dilsizler korosunun şarkıları herkesi büyüledi

sustum.

3.
zaman: intiharımdan sonra. güneşe koşan çocukların tümünü vurdum. yitirdiğim dil o cüzzamlının elleri. eylemlerimi yakan kadın nerede?

denizkızı kumunu aradı: ölüm yüzlü trapezciydi inkar.

annen seni öznelerinle sevmeyecek. gerçekte hiç bir şeydi "rosebud".

T. Asi Balkar

ACABASIZ CESARET

dünya şiirimin dışına taşıyor mahzun
yarın'ın bir sayfası yırtık
horozların sesi duyulmuyor mahzun
coğrafyası kıt bir adam bütünlemeli gençliğini
nasıl tamamlasın nereden bütünlesin bilemem
yaşamak şiirimin dışından vuruyor mahzun
her an yeni bir çetrefil kulakları pamuk tıkalı
steteskopla sırtını dinliyor hastasının
yıkılıyor ve yoruluyorum
yıpranan ömrümüzü çözülmüş bir bulmacayı yeniden
kurarak başlıyorum
trenler geçmiyor buralardan mahzun
gemiler kıyıya yanaşmıyor
biricik umudumuz arabalar ve E-24 ile E-5
zor olur mu yemenden dönenlerin potinlerini sineye gömmek
çılgın dalgınlığım çırpınıyor anımsamalara mahzun
otomobilin arka bölmesinde oturmak ölüm nedeni olur mu
oluyor ve boynu kırılıyor beş yaşında bir çocuğun
bilirkişi raporu: yaşamsal merkezlerin işlevini yitirmesi
sonucu ani ölüm, klasik otopsiye gerek yoktur
ovalar feodal yıkılışların surlarıdır mahzun
feodal direnişlerin bayrağı mağaralar
çıfıt çarşısında buluyorum bayraklarını
sahaflar şaşkın antikacılar mayışmış
tarih gülümsüyor, ardından şakrak kahkahalar:
hepimiz suç ortağıyız aynı dünyayı paylaşmaktan
kıyıyı yalayarak denize dönen sular gibi eksiliyoruz mahzun
çıkılmaz sokakları yürüyorum her kerresinde tırpanlanmaya alışık
alacakaranlığın aydınlattığı yüzümde beliren kırışıklıklar
zaman tanımaz gururun aldatıcı izleri mi yoksa satırbaşı mı
sarkraç salınıyor ayraç açılıyor ömrümüzün başlangıcını ince bir çizik
sis düdükleri içinden geçen belirsizlik: neredeyim ve kimim?
vicdanımın yakasına topluiğneyle tutuşturulmuş bir resim mahzun
ardından yürüdüğümüz kabuk tutmuş bir yarayı kanatmaya başlıyor
haklı! bütün mevsimleri ezberinde götürüyor ve bir bir dım adım
yaklaşıyoruz intihar şarkılarını şakıyan ispinozlara
acabasız cesaretimiz tükenmemiştir değil mi mahzun
kaos, poetikaos, kaos, poetikaos, kaos, poetikaos, kaos, poetikaos
unutulmuştur anımsarken dikkat et: çarpışmasın anılar yol arkadaşlıklarına
acabasız cesaretimiz acabasız mıdır mahzun?

Eylül 1990

GÜNLERİN TOZLU CAMLARI

Ramis Dara

10.04.1993

Eşi Münire Dıranas'ın anılarıyla Ahmet Muhip Dıranas. Sekiz gündür *Sabah*'ta "Büyük Bir Şairle Elli Yıl" başlıklı bir anı dizisi yayımlanıyordu. Bugün sona eren bu diziyi kesip biriktirmiştin. Az önce bunları okudun.

"Dıranas" şairin doğum yeri Sinop'taki bir ormanın adıymış:Dıranas Ormanları. Doğduğu köy de Salı. Asıl önemlisi de, adı başka da olsa Fahriye abla benzeri bir kadın gerçekten de varmış şairin yaşamında: Annesinin arkadaşı.

Bir bahar sabahının karanlığında ıssız
Gökte diz çökmüş iki titrek ışıklı yıldız
Olan gözlerinize aşıkım, Bayan Ülker!

şiirinde geçen Bayan Ülker'se Münire Hanım'dan başkası değil. Ülker, Münire Hanım'ın kızlık soyadı.

Gazetede kuşa çevrilerek sunulan anılardan umduğunca tat alamadın. Ama bu anıların bütünü bir gün yayımlanır elbet. Bir gün? Bir yıl?

24.04.1993

Bir dönem, belki kendine güvensizliğinden, belki çekingenliğinden, belki başka nedenlerden, yazıp çizenler arasında ortaya çıkmamak için tutum takınmış gibiydin. Bu durum, inatla sürdürülen bir yazarlık politikası değildi aslında; ortalıkta dolaşıp durmak için can atan epeyce kişi bulunduğundan sana sıra gelmiyordu belki de.

Önce yaşadığın kentte olmak üzere, bir iki yıldır, kabuğunu kırmaya çalışıyor, ortaya çıkmak için çaba harcıyor gibisin. Başta, yayımlayabileceğini de bilerek yazdığın bu günlükler. Ardından, İstanbul'da yayımlanan yazıların için telif ücretini almaya bile gitmezken, cebinden her ay düzenli para ödeyerek bir derginin yayımına katkıda bulunman, yazılı ve sözlü söyleşilere katılmak için aday olman.

Bu çerçevede bir aya bile yayılmayan bir zaman diliminde tam beş kez toplum karşısına çıkacaksın. Üçü yaşadığın kentte, biri başkentte, biri Çorlu'da.

İki sonuca varmış gibisin.

Bir: Yalnızca üreterek, ortaya 'nitelikli-ce' bir şeyler koymaya çalışarak bir yere varmanın olanaksızlık kertesinde güç olduğunu düşünmeye başladın. Umudun kırıldı gibi bir şey. -İlle de, gövdenle de "varım" diyeceksin, "aday'ım" diyeceksin, "talib'im".

İki: 'Piyasa'da görünmek, insanı, zamanla üretimin anlamsızlığına, "bunca çabayı niye harcıyorum, değer mi!" demeye götürebilecek!

26.04.1993

"İnsanların kupon kesiminden vazgeçip, okumak için gazete almaya başlamaları durumunda, dünya ekonomisiyle boy ölçüşebileceğimiz tek alan 'makas sanayii'ndeki duraklama, 'hafazanallah' ekonomimizin orta direğinin çöküşü anlamına gelecektir ki (...)"

Geçen yıl *Cumhuriyet*'te yayımlanan bir yazında böyle diyordun. Daha sonra 'makas sanayii'ne katkıda bulunanlar arasına sen de katıldın. Üç büyük gazetenin dağıttığı ansiklopedileri 'kapma' işine omuz vermeye koyuldun.

Bu çerçevede evine zoraki konuk olarak girmeye başlayan *Sabah*'ta, ilgini çekecek neredeyse hiçbir şey bulamamanın sıkıntısını yaşıyorsun nicedir.

Sabah'ta edebiyata en yakın köşe yazarı Çetin Altan.

Onun son dönem gazete yazılarının bir ustalık gösterisi olduğunu söyleyenler çıkıyor. Sense, araya boşluklar ya da yıldızlar konularak yazılmış parçalı yazılardan çokça hoşlanmadığın için belki de, "Şeytanın Gör Dediği" köşesine şöyle bir göz atıp geçiyorsun.

Ancak, dünkü yazısında kehribarla insanı karşılaştırması hoşuna gitmişti Çetin Bey'in. Kehribar mı? "Toprak altında kalmış bir ağaç fosilinin cansuyundan altmış milyon yılda oluşan bir reçine". Kehribarla insan karşılaştırmasına gelince: "Kehribar altmış milyon yılda oluşuyor. İnsan ise iki milyon yıldan beri var yeryüzünde." Çarpıcı çıkarımsa

şu: Altmış milyon yıl sonra insanın da "kehribar gibi" olacağı.

29.04. 1993

Yaşadığın kentte gerçekleştirilen 4. Ulusal Çeviri Semineri'ne katıldın. İmam Hatipli yıllarında katıldığın bir "münazara"nın ardından yaklaşık yirmi beş yıl geçiyor ve bunca süre sonra ilk kez toplum karşısına çıkıyorsun. Apollinaire'in "Mirabeau Köprüsü" şiirinin Türkçe çevirilerini karşılaştırdığın metni, hızla okuyorsun.

Sonuç pek iyi sayılmaz. Hem yetiştiremedin, hem de yayım için yazılmış metinle, konuşma metninin farkını hesaba katmadığını -iş işten geçtikten sonra!- anladın.

13.05.1993

Üniversitede şiir günü. Mustafa Durak "Şiir Dili" üzerine konuştu, sen de yayımlanmakta olan dergilerden hareketle "Günümüz Türk Şiiri"ni anlatmaya çalıştın. İhsan Üren'e Hilmi Haşal kendi şiirlerinden örnekler okudular. Toplantıyı 'hocan' Ali Özçelebi yönetti.

Bu toplantılardan arkaya iki önemli not kalıyor. Biri, üçüncü-toplum-karşısına-çıkışında, artık yazılı metinsiz konuşman ve bu konuda kendine güvenmeye başlaman.

İkincisi, üniversite öğrencileri arasında açılan şiir yarışmasında en büyük ödülü (ikincilik) verdiğiniz şiirin ardında, adı şöyle ya da böyle günün şairleri arasında geçen ve kendisini Baudelaire'le, Shakespeare'le karşılaştıran, ödül tutkunu o şairin bulunabileceği kuşkusu.

Yarışma jürisinde Nihat Kayabaşı da vardı. Birbirinizden habersiz her ikiniz de bu kuşkuyu duymuş, sonra, somut kanıt bulunamayacağı için, bırakalım, şiirin sahtecisi kendisi utansın demiştiniz. Sen, hâlâ aynı kanıdasın; Nahit'se üzüntüden, kızgınlığından kendini yiyor. Çünkü kuşkunuz, bugün biraz daha güç kazandı...

15.05.1993

'ödül'le 'nodul' arasındaki ilişki yalnızca ses yakınlığına indirgenmemeli. Nodulun, yöneldiğinde yaptığını, ödül de yazarda, şairde gerçekleştirilmeli. Daha dikkatli, daha iyi iş için çaba harcamalı ödüllü kişi.

16.05.1993

Şiir gününe katılan konuşmacılarla şiir okuyan şairlere, üniversitenin, 'anlı şanlı' birer plaket vermesinin gerekçesini anlayamadın! "Ben ödül almış değilim ki, bir spor yarışmasını kazanmış da değilim." diyerek, plaketle resim çekilmesine karşı çıktın.

Sonra tören yerinden ayrılıp da plakete baktığında, adının -burada da- "z" ile yazıldığını farkettin.

Artık uzlaşıyorsun, artık uzlaşmalısın! Bir ara dizgi yanlışları yüzünden, yazı yazmayı bırakacak duruma gelmiştin. Uzun süre de dizgi yanlışına yol açabilecek öğelere yer vermemeye çalışmıştın yazılarında.

Enis Batur'a, geçen yıl Bursa'daki konferansı sırasında, dizgi yanlışına kurban gitmemek için sözcük seçimi ve sözdizimini oluşturma aşamasında az sıkıntı çekmediğini, bu yüzden kimi kez otosansür uyguladığını söyleyip; o özgün ve ilginç biçemi çerçevesinde, aynı kaygıyı onun da duyup duymadığını sormuş; "Doğrusu bu kadarını düşünmemiştim," yanıtını almıştın.

Söyle: Böylesi ayrıntılarla uğraşmak, bir sağlıksızlık göstergesi midir? Yoksa, diyecek sözü olmayan, içselliğini yitirmiş birinin kendisini yok yere savunmaya kalkışması mı?

Yanıtın ortada: Belki biraz o da, ama bu da! - Ne yapıp ediyor, kendini savunuyorsun yine de!

22.05.93

17-18 Mayıs'ta Çorlu.. Artık hiçbir yerde olmadığını sandığın çamur. Ve bir avuç şiirsever.

Dönüşte 19 Mayıs'ta İstanbul'a uğramanızsa, kendi çapında olay. Nahit'te tam bir 'zihniyet devrimi'. Hilmi'deyse çöküntü. Birkaç dergiye uğradınız. Bunlardan birinin yönetim odasındaki çöp sepetinde, hem de İstanbul'da çıkan, ama iyi şiir ve yazı yayımlamayan bir derginin buruşturulup atılan son sayısı durmuyor mu!..

Senin için kötü olan şu: Yazıyı da turayı da aynı anda görebiliyorsun, düzeysiz bulunan bir derginin çöp sepetine atılmasındaki haklılığı da, buna tanıklığın doğurduğu üzüntüyü de. İşte sen -biraz da bu yüzden- iflah olmaz bir dünyalı değil misin!

Ali Burak

SARABANDE

ağır
balmumu yanarken
sesten de ağır
gecenin dumansız kavuştağı
yıldızdan yoksunluğu lâvtanın

bükülüyor ateşin kancaları
son vuruşun belirdiği yerde
taştan da eski
bir başka biçimini tanımlıyor erincin

RESİM

1/
gerçekli kendimiz arasında
griden maviye doğru
süzülüyor
günlerin gündüzü

demleniyorbir yaprağın özsuyunda
oylumuyla çelişiyor gökyüzü

2/
bir köşeden diğerine dokun
hiçbir acıyla kesişmeyen
çapraz çizgilerini çiz
ışığın solak gölgesini resimle

sabahı da katabilirsen kat içine

ŞİMDİ

nesneler
nesnelerin adı
ıhlamur kokuyor yol
adaçayı ya
da gözleri kamaşan yarasa

zaman öyle yalan ki burada
sonsuzluk her deliğe sığıyor şimdi

ESKİZ

-Aslı için-

soluk gül rengindedir
bu şiir
hem ilk şiiridir gecenin
hem soluk gül rengi akşamları tanıyan
küçük bir kadın için yazılmıştır

Kien denli kör olmasa da
sever yine kitaplarını
karanfil kokusunu
kollarımda uyumayı sever
tanır soluk gül rengini
sever aydınlığı

gecenin ilk şiiri
çaktırmaz hiç
bir aşk şiiri olduğunu ve
bu şiirdeki herşey gibi
soluk gül renginde küçük
bir kadın için
yazıldığını

Düzeltme: 12. Sayımızdaki hatalı basım nedeniyle Ali Burak'ın şiirlerini yeniden yayımlıyoruz. Okurlarımızdan ve Ali Burak'tan özür dileriz.

OKŞAMAK

Zeki Büyüktanır

Bir konu ya da başlık olarak türlü çağrışımlar yaptırabilir "okşamak" eylemliği. Ancak, bu eylemliğin, sevgiden kaynaklanan bir kavram olduğunun tartışılmazlığı ortadadır. Ruhsal, bedensel, cinsel, duygusal olarak!.

Sevgili dost ve arkadaşım -bana göre- genç yaşta yitirdiğimiz[1] Ozan Rüstem Akınsu ile bir sohbette: "Ben evde konuk odası olarak kullandığım büyük salonun en görkemli köşesine oturur, kitabımı orada okurum. Kitaplarım da en seçkin köşede dizilidir." diye gülümseyerek anlatmıştı. Deneme ustası Montaigne de böyle diyor: "Evde bulunduğum zaman yaşamım daha çok kitaplıkta geçer".

Bu yazarı da iki kez seviyorum. Birisi, değerli denemeleri, ikincisi de Hektor'la ilgili öyküyü bize aktardığı için: "Fatih, II Mehmet, Papa PİUS'a şunları yazıyor: 'Biz Troya'lıların soyundanız. Yunanlılardan HEKTOR'un öcünü almak gerek..."[2]

Bir evin en değerli eşyası kristal avizeleri, acem halıları, lüks koltukları, son moda müzik setleri değil, raflarında dizili kitap sayısıdır. Ama bu sevgiyi tatmak ve bu sevgiyi yaşamak...

Biz bu kavramın zevkine, bilincine, yararına varamamış ve gereğine -bugün bile- inanmamışız. Gerçi son onlu yılların 'MUHTIRA" fırtınaları, kitap düşmanı pusatlı ayaklanıcıların, kent alanlarında kitap yığınlarını ateşe veren Hitler'i aratan uygulamaları; bu korkuda, soğuklukta, ilgisizlikte payı yok değil. Günümüz iletişim ağı içindeki duyurularda kitabı suç aleti olarak gösteren bir düşünce ve kafa yapısındaki yönetici o ülke halkına nasıl okuma ve kitap sevgisi verebilir, kültür varlıklarını koruyabilir?

Okşamak dedik. Geçiyorum kitapların karşısına; dizi dizi ciltler, sıra sıra dergiler, bölüm bölüm bilgilikler. Bu bolluk içinde onları okşamak geliyor içimden. Öyle ya onlar oraya okşanmak, okunup beğenilmek, yararlanılmak için dizilmişlerdir. Akşama kadar çalışmış yorulmuşsunuz, artık yatak odanıza çekileceksiniz. Son kez bir göz gezdirir, okşar gibi bakarsınız.Köşede ilk gözünüze İLYADA takılır.Hemşehrimiz Homeros'un dev yapıtı.Elinize alır yaprakları bir daha çevirirsiniz.Her çevirişte aynı sayfa açılır nedense:

"...Benim senden başka dayanağım yok
Alıp götürdüğü zaman ölüm seni
Yalnız acılar kalacak bana.
Ne babam var benim ne ulu anam.
Sen bana bir babasın Hektor,
Ulu anamsın benim kardeşimsin,
Arkadaşısın sıcak döşeğimin.."

(İlyada S:198)

İnsan yalnız eliyle değil, diliyle de okşar, yalvararak da!.. Başka bir ozanımız aynı sevecenlikle okşuyor bebeğini:

"Benim doğduğum köylerde
Ceviz ağaçları yoktu,
Ben de bu yüzden serinliğe hasretim
Okşa biraz."[3]

'TÜRKÇEM BENİM SES BAYRAĞIM' diyen ozan da bu okşayışı diliyle yerine getiriyor.[4]

Sonra romanlar sıralanmıştır. GORKİ göz kırpıyor: "BENİM ÜNİVERSİTELERİM'i bir daha oku" diye. Gözümün içine bakan PANAİT İSTRATİ o, eskinin 1 liralık dizisi arasından gülümsüyor. Alıp birini açıyorsunuz. Nefes kesen bir tümce: "Sonu sefaletlerde biter bir anlık zevk bizi dünyaya getirir." Durup düşünüyorsunuz, günümüz çalkantıları, fırtınaları, silah pazarlamaları, her gün dünyanın her yöresinde terörden yüzlerce ölümleri görünce hak veriyorsunuz. Bu tabloyu aydınlatmak gerek. İyimserlik simgesi sevgili AZRA ERHAT işte diye sesleniyor, İŞTE İNSAN: "İnsanım seni sana söylemek istiyorum. Sen kimsin? Gözümü açtığım günden beri hep seni gördüm. Işıl ışıl göğün altında..." Bu tatlı sözcükleri uzatmak güzel

de süre az, gece ilerliyor. Uyku da gerekli. Onu da okşayarak yerine koyarken, baş köşeden size gülümsemeyle karışık ciddi, etkin bir yüz, tatlı etkili bir çift göz: 'Bebekleri en garip ve esrarlı madenlerden yapılmış bir çift gözün mavi, sarı, yeşil ışıklarla aydınlattığı asabî bir çehre..' Bu tanıtılan ulu kişinin etkisine girmişsinizdir artık. Ondan kurtuluş kolay değildir.[5] Sevgiyle alıp elinize okşuyor ve ilk sayfalarını açıyorsunuz. Orada da karanlık bir tablo ama geçmiş yılların olayları bugüne tatlı anılar olarak kalmış: "Yurdun bütünlüğü, ulusun bağımsızlığı tehlikededir."[6]

Vatan özlemiyle boğazdan geçen vapurları okşayan NAZIM'ın dizi dizi yapıtlarına sevecen bir gözle bakıp yüreğiyle okşayan SAİT FAİK'e yöneliyorsunuz:

"Balıkların yüzdüğünü duyarım
Dinlerim yosunların konuştuğunu,
Midyelerin ağladığını.
Aşkın bir kanadı var, kırmızıdır,
Delinir, kan akar;
Bir kanadı var, zehir yeşili..."[7]

"Her şey sizin için insan kardeşlerim her şey sizin için." diyen Orhan Veli'ye bir gülücük yollayıp yukarı rafta Veysel'e takılıyoruz. Onun, o, doğayı kucaklayan, okşayan, genizden gelen sesini dinleyerek kıs kıs gülen HAYYAM'ın hoşgörülü sesini duyuyoruz:

"Mey kâsemi kırdın, yere vurdun Tanrım,
Zevkimden edip sanki ne buldun Tanrım,
Gül rengi şarabım yere döktüm tekmil,
Zannım bu ki sen de sarhoş oldun [Tanrım."[8]

Halikarnas Balıkçısı'nın dizisine yaklaşınca bir MERHABA sesi odayı değil tüm evi sarsıyor. Yanında tek ve dev yapıtıyla AHMED ARİF kirvesine küçücük bir gülücük gönderiyor: "Hallarımı aynı böyle yaz." diye...

Attila İlhan bütün dizelerini YASAK SEVİŞMEK'de birleştirmiş dinliyor. Yunus Erinç içinde gülümserken Pir Sultan, Şah'a giden kervanla el sallıyor Dadaloğlu'na.

"Silme bir ay ışığı köyün bütün koyağını ağzına kadar doldurmuştu." diye başladığı yapıtının okşandığını gören yazar, Halikarnas Balıkçısı'nı andıran kahkahasıyla selâmlıyor.[9] Hemingway öteden elini uzatmış Çanları çalmaya uğraşıyor.

Bir zamanların Şair-i Azam'ı baktım uzak köşesinde fısıltılı bir sesle: "Beyrut'ta bir mezar kaldı." demesin mi?[10] Ama öteki köşeden "Ben susa susa biriktirmiş bir Anadolu'yum." diyen ozanın gür sesi duyuluyor.[11]

Burada her dönemin nabzına göre şerbet verenler de var. KÖPRÜLÜ HOCA üzüntülü, çekingen bakıyor. O gel-git düşünceleri yüzünden sanki: "Ben bilemedim. Kaç kez düşünce değiştirdim. Karaya-ak, aka-kara dedim. Türk dilinden, sizlerden özür dilesem, bilmem ki?"[12] Ozanların homurtuları arasında bu üzüntülü ses yitip gidiyor.

Bir köşede ikiz kardeşler gibi KARAOSMANOĞLU ile ATAY Çankaya'ya yukarı bakar gibi, gülümsüyorlar. Bu diziyi de okşayarak, yolun yarısını karamsarlık içinde geçiren Cahit Sıtkı'ya bir gülücük yolluyorsunuz.

Süre o kadar geçmiş ki kentin suskunluğu odanın sessizliğine karışmış. Hepsine birden göz atıp çocuklarını öperek İYİ UYKULAR dileyen bir baba gibi ışığı kapatıyorsunuz. Bir gün bitmiş ama yeni gün için de geriye sayma başlamış bile. Siz de bu kadar dostluk ve sohbet havasının verdiği coşku ile yatağınıza uzanıyorsunuz.

---

(1) Ozan Rüstem Akınsu (Emekli Hakim)
(2) MONTAIGNE, Denemeler: S: 210 Çev. S. Eyüboğlu
(3) Cahit Külebi: Hikâye
(4) Fazıl Hüsnü DAĞLARCA
(5) Ahmet Haşim: PORTRE
(6) SÖYLEV
(7) Sait Faik ABASIYANIK
(8) Ömer Hayyam Rubaileri: Hilmi Yücebaş
(9) Yaşar Kemal
(10) Abdülhak Hamit
(11) Hasan Hüseyin
(12) Fuat Köprülü

BASIN DUYURUSU

TYS, PEN YAZARLAR DERNEĞİ VE EDEBİYATÇILAR DERNEĞİ ORTAK PLATFORM OLUŞTURDULAR

Türkiye Yazarlar Sendikası, Pen Yazarlar Derneği ve Edebiyatçılar Derneği, gelişen olayların dayatmasıyla bir "ortak platform"da birleşerek dayanışma içinde bulunduklarını bir basın duyurusuyla açıkladılar.

Üç yazar örgütünün yönetim kurulları kararı gereğince, ortak platformu şu ilke ve görüşler belirliyor:

"Sıvas'ta şeriatçı güçler tarafından laikliğe ve özgür düşünceye karşı örgütlenen toplukıyımın nedenlerini, sonuçlarını ve toplumumuz üzerinde yarattığı derin acı ve tepkiyi dile getirmek, bu yolla yetkilileri ve toplumumuzu uyarmak;

37 Sanatçı ve aydınımızın öldürüldüğü toplukıyım sorumlularının ortaya çıkarılması ve bunların cezalandırılması beklentisiyle konunun sürekli izleyicisi olmak;

Öteki sivil toplum örgütlerini ve demokratik kuruluşları platformu desteklemeye çağırmak;

İnsan öldürmeyi, düşünmeye ve tartışmaya yeğleyen, kitle ruhunun kana susamışlığını bilgi susuzluğunun önüne koyan sözde yazarları ve yazar kuruluşlarını kamuoyunda teşhir etmek; onların duyarsızlıklarını ve olup bitenlerdeki paylarını vurgulamak;

Özgür düşünce adına görüşlerini açıklayan tüm yazar ve sanatçılarımızın yanında olmak;

2 Temmuz gününün bundan böyle LAİKLİĞE SAYGI GÜNÜ olarak kabul edilmesi için TBMM'ye başvurmak ve bu konuda bir yasa çıkmasını istemek;

Toplukıyımda yitirilen insanlarımızın geride kalan aile bireylerine yardımcı olmak."

Ortak platformu oluşturan üç yazar örgütü, bu çalışmaların yaşama geçirilmesi için maddi ve manevi güçlerini birleştirmeyi ve kamuoyunu bilgilendirmeyi yükümlendirdiklerini de açıklarlar.

PROMETE YAYINLARI

Şiirin İlk Atlası ***Metin Altıok*** deneme
Sonrasız Dönüş Yalnızlığı ***Hayati Baki*** şiir
Düş Yorumcusu ***Kemal Gündüzalp*** şiir
Yenilikler ***Ergül Çetin*** şiir
Külden Adam ***Cem Savran*** şiir

Tanzimat Edebiyatında Roman ve İnsan ***Hayati Baki*** inceleme
ÇIKIYOR!

TEL: 435 46 19 P.K. 119 YENİŞEHİR-ANKARA

ÜLKESİZ ŞARKILAR
Adnan Satıcı
şiir
2. Baskı

SESİMDE MİMOZALAR
Mahzun Doğan
şiir

A Kitabevi Yayınları
Karanfil Sokak Birlik İş Merkezi
No: 5/3 06450 Kızılay/Ankara
Tel: 0 - 312 - 425 69 14

KARŞI YAYINLARI

Yeni Çıkanlar

SANAT PSİKOLOJİSİ / Jean Paul-Weber, Çev.: İlhan Cem Erseven

"Sanat Psikolojisi, **Estetik demek değildir.**
Sanat Psikolojisi, **Sanat Felsefesi de olamaz.**
Sanat Psikolojisi, **Sanatbilim değildir.**
Sanat Psikolojisi, **Eleştiri de değildir.**"

jean-paul weber'in bu ilginç yapıtı, Sanat Psikolojisi için aradığınız yanıtı verecektir.

ATEŞİ SEÇTİM / Burhan Günel, Öyküler

"Seni seviyorum. Yaşam bu, gerçeklik de bu. Gövdenin aşıldığı yerdeyim. (...) Bozmam artık hiçbir şeyi, seni ve kendimi dünya tatlarına değişmem, ellerini ölünceye kadar bırakmam. Bir söylence yaratıyoruz seninle, Yaşadığımız, birbirimizi sevdiğimiz, birlikte ateşlerden geçtiğimiz unutulmasın..."

SONRA YAZI VARDI / Mehmet Yaşar Bilen,Eleştiri-Deneme

"Mehmet Yaşar Bilen, günümüz yazınında toplumcu-gerçekci eleştirinin önde gelen adlarından biridir. **Sonra Yazı Vardı**'da, Bilen'in özgün ürünlerini bulacaksınız."

KIYASLAMALI BİR EDEBİYAT ELEŞTİRİSİ / A. Didem Uslu, İnceleme

"A. Didem Uslu'nun Kıyaslamalı Bir Edebiyat Eleştirisi kitabı, Avrupa ve ABD'de 20. yüzyılın başından beri süregelen eleştiri kuramlarını ayrıntılı olarak incelemekte ve kıyaslamasını yapmaktadır. Yetkin bir sistematikle sunulmuş bu ilginç çalışma ve deneyin Türk okuyucusuna yeni ufuklar açacağına inanıyoruz."

HENRI MICHAUX'YU TANIMAK /
André Gide, Çev.: Cengiz Ertem, Nedim Kula

"Bir yazar ne olursa olsun, istediği kadar anlaşılması güç olsun, onun hep insancıl en insancıl yönünü ele almakla işe başlamak gerekir.
...
Zaman ötesi yönümüzün bize yabancılaşmasına izin vermeyelim"

KİTAPÇILARDA!